

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Bakalářská práce

2023

Klára Koperová

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky

Komunikace a výchova slyšícího dítěte neslyšících rodičů

bakalářská práce

Autor: Klára Koperová
Studijní program: Speciální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Jitka Vítová, Ph.D.
Oponent práce: PhDr. Petra Bendová, Ph.D.

Hradec Králové

2023

Zadání bakalářské práce

Autor: Klára Koperová

Studium: P20P0601

Studijní program: B0111A190019 Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika

Název bakalářské práce: **Komunikace a výchova slyšícího dítěte neslyšících rodičů**

Název bakalářské práce AJ: Communication and Education of Hearing Child of Deaf Parents

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je zjistit pohledy slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich rodin na vzájemnou komunikaci v rodině i mimo ni.

Teoretická část práce se věnuje problematice komunikace, výchově a rodině v kontextu specifík sluchového postižení.

Praktická část práce představuje 3-5 případových studií neslyšících rodin, ve kterých vyrůstá slyšící dítě. Jako výzkumné metody bude použito rozhovoru.

HORÁKOVÁ, Radka. Sluchové postižení: úvod do surdopedie. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0084-0.

HRUBÝ, Jaroslav. Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu 2. díl. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1998. ISBN 80-7216-075-3.

KRAHULCOVÁ, Beáta. Komunikace sluchově postižených. Vyd. 2. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 80-246-0329-2.

MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. Bilingvismus a interkulturní komunikace. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. ISBN 978-80-7357-678-3.

REDLICH, Karel. CODA – slyšící děti neslyšících rodičů. 2., opr. vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, c2008. ISBN 978-80-87153-97-0.

Zadávací pracoviště: Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Jitka Vítová, Ph.D.

Oponent: PhDr. Petra Bendová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 9.12.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci Komunikace a výchova slyšícího dítěte neslyšících rodičů vypracovala pod vedením vedoucí závěrečné práce Mgr. Jitky Vítové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce Mgr. Jitce Vítové, Ph.D. za její čas, vstřícnost, cenné rady a odborný přístup. Dále děkuji všem respondentům za jejich otevřenost a ochotu se mnou sdílet část svých životních příběhů. Poděkování taktéž patří mé rodině, která mě podporovala po celou dobu studia.

Anotace

KOPEROVÁ, Klára. (2023). *Komunikace a výchova slyšícího dítěte neslyšících rodičů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 60 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zaměřuje na komunikaci a výchovu slyšícího dítěte neslyšících rodičů. První část se zabývá sluchovým postižením, jeho klasifikací, komunikačními systémy a charakteristikou osobnosti jedince s tímto postižením. Druhá část práce popisuje specifika CODA jedinců, tedy slyšících dětí neslyšících rodičů, a dále termíny bilingvismus a bikulturismus. V neposlední řadě se také věnuje rodičovství, rodině a výchově v kontextu specifík sluchového postižení. Poslední část práce představuje metodologii a následnou interpretaci výzkumného šetření, jehož data budou získána metodou polostrukturovaného rozhovoru. Cílem práce je zjistit pohledy slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich rodin na vzájemnou komunikaci v rodině i mimo ni.

Klíčová slova: sluchové postižení, CODA, komunikace

Annotation

KOPEROVÁ, Klára. (2023). *Communication and Education of Hearing Child of Deaf Parents*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 60 pp. Bachelor Degree Thesis.

Bachelor thesis is focusing on communication and education normal hearing kid with deaf parents. First part is focusing on hearing disability, its clarification, communication systems and characterize personality of person with this disability. Second part of this bachelor thesis describes specification CODA individuals, which means normal hearing kids with deaf parents and some terms like bilinguals and biculturalism.

This work is also focusing on parenting, family and education in specific context of hearing disability. Last part of work is presenting methodology and following interpretation of this research, we will obtain this data by a semi-structured conversation.

The purpose of this work is to find out some opinions from normal hearing children with deaf parents and their families for mutual communication in family and also, out of their family.

Keywords: hearing impairment, CODA, communication

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářská/diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod.....	1
1 Problematika sluchového postižení	2
1.1 Klasifikace sluchového postižení.....	2
1.2 Komunikace osob se sluchovým postižením	4
1.3 Osobnost jedince se sluchovým postižením	10
2 Slyšící dítě a neslyšící rodič.....	12
2.1 Slyšící dítě neslyšících rodičů.....	12
2.2 Rodič se sluchovým postižením	15
2.3 Bilingvismus a bikulturismus	16
2.4 Rodina a výchova.....	18
2.5 Specifika výchovy slyšícího dítěte neslyšících rodičů	20
3 Komunikace a výchova slyšícího dítěte neslyšících rodičů.....	22
3.1 Metodologie a cíl práce.....	22
3.2 Charakteristika zkoumaného vzorku a sběr dat	23
3.3 Vlastní případový průzkum	24
3.3.1 Případová studie rodiny č. 1	24
3.3.2 Případová studie rodiny č. 2	29
3.3.3 Případová studie rodiny č. 3	32
3.4 Shrnutí a diskuze průzkumného šetření	36
Závěr	39
Shrnutí.....	41
Zdroje.....	42
Seznam tabulek	46
Přílohy.....	47

Úvod

Fungování v dnešní společnosti může pro jedince znamenat celoživotní výzvu. Hledání, poznávání a přijetí sebe sama, které však balancuje se snahou se do společnosti začlenit a být jí přijímán. To jsou výzvy, se kterými bojuje každý z nás. Stejně tak i osoba s téměř jakýmkoliv typem postižení, tedy i sluchovým.

Sluchové postižení je jedinečné v tom, že není na první pohled postřehnutelné. Ještě méně výraznou skupinou, oproti jedincům se sluchovým postižením, jsou jejich slyšící děti, označované také jako CODA. Tito jedinci mají specifické postavení, a to ve smyslu fungování ve dvou zcela odlišných světech. Ve většině případů jsou obkloповáni dvěma jazyky a dvěma kulturami, což s sebou nese odlišné způsoby komunikace, myšlení a jednání. Komunikace sama o sobě je nezbytnou součástí každého jedince. Neslyšící rodiče, kterým se narodí slyšící dítě, řeší otázku zvolení vhodného komunikačního systému. Je potřeba, aby si skrze něj byli schopni sdělit vše od základních informací až po své názory a emoce.

Jak komunikace v takových rodinách funguje? Je opravdu plnohodnotná a dostačující? S jakými překážkami se rodiče a jejich děti setkávají? Jakým způsobem daná situace dopadá na výchovu a vztahy v rodině? Tyto a spoustu dalších otázek mě napadaly při zamyšlení se nad touto problematikou. Rozhodnutí vzešlo hlavně z nečekaného zjištění, že můj kamarád je taktéž potomkem neslyšících rodičů, a následného zájmu o tuto problematiku. To ještě umocnilo docházení na kurz českého znakového jazyka, kde vznikl impulz chtít tuto kulturu více poznat. Překvapující pro mě byl však fakt, že problematika slyšících dětí neslyšících rodičů není v odborné literatuře příliš zmapována. Pozornost je věnována hlavně rodinám, kde jsou neslyšící dítě a slyšící rodiče nebo neslyšící dítě a neslyšící rodiče.

První kapitola popisuje sluchové postižení, jeho klasifikaci, komunikační systém a charakteristiku osobnosti jedince se sluchovým postižením. Druhá kapitola se zabývá slyšícím dítětem neslyšících rodičů. Dále se věnuje rodině a výchově neslyšících rodičů a jejími možnými úskalími. Poslední kapitola je věnována výzkumnému šetření, které má vést ke splnění stanoveného cíle práce. Tím je zjistit pohledy slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich rodin na vzájemnou komunikaci v rodině i mimo ni.

1 Problematika sluchového postižení

Termín **sluchové postižení** souvisí s heterogenní skupinou osob. Tu lze rozčlenit podle různých kritérií, nejběžněji však podle stupně a typu sluchového postižení na osoby neslyšící, nedoslýchavé a ohluchlé. (Horáková, 2012) „Každá z těchto skupin má vlastní velmi specifické, zcela odlišné problémy v komunikaci, a tudíž i rozdílné potřeby a požadavky na typ a formu komunikační pomoci“ (ČUN, 2008 in Růžičková Vítová 2014, s. 86) Na osoby se sluchovým postižením lze pohlížet z několika hledisek. Nejběžněji se uvádí hledisko medicínské a sociokulturní. Podstatou medicínského hlediska je kvalita a kvantita sluchového vjemu, zatímco hledisko kulturní vychází z toho, jakým způsobem na sebe pohlíží samotní neslyšící. (Horáková, 2012; Hrubý, 1997)

Obor, který se zabývá sluchovým postižením a oblastmi, jež s ním souvisí, se nazývá surdopedie. Dříve byla surdopedie součástí komplexního oboru logopedie, ale od roku 1983 se stala samostatnou speciálně-pedagogickou disciplínou. Jedná se o multidisciplinární obor, který velice úzce souvisí nejen s dalšími pediemi (logopedie, somatopedie atd.), ale i s psychologickými, medicínskými, humanistickými, technickými a dalšími obory. (Horáková, 2011)

1.1 Klasifikace sluchového postižení

Termín **sluchová vada** a **sluchová porucha** bývá u některých autorů používán jako synonymum. Je však třeba rozlišovat odlišné významy těchto termínů. Poruchou sluchu se rozumí zhoršení sluchu na přechodnou dobu. Jedná se tedy o stav, který lze léčit. Oproti tomu vada sluchu je trvalé poškození sluchu, které nemá tendenci se zlepšovat. (Hrubý, 2010 in Skákalová, 2017)

Existuje několik **klasifikací sluchových vad**. Nejběžněji užívané jsou klasifikace podle stupně vady, doby vzniku a místa poškození sluchového orgánu. (Skákalová, 2017)

- **Klasifikace dle stupně vady**

Stav sluchu je posuzován podle ztráty v decibelech, které jsou měřeny pomocí audiometrie. Existují různá dělení, která se mírně liší. Jedna z hojně používaných je klasifikace sluchových vad od profesora Lejsky. Podle této klasifikace je stav sluchu

dělen do sedmi úrovní. V případě ztráty do 20 dB je sluch v normě. Oproti tomu o totální hluchotě hovoříme při ztrátě 90 a více dB. (Horáková, 2012)

Oproti tomu Světová zdravotnická organizace WHO (World Health Organization) dělí sluchovou ztrátu do pěti stupňů a s klasifikací od profesora Lejsky se liší i v rozpětí sluchové ztráty na jednotlivých stupních.

Tab. 1 - Dělení sluchových vad dle WHO (Olusanya et al., 2019)

Žádné poškození	0–25 dB
Mírné poškození	26–40 dB
Střední poškození	41–60 dB
Těžké poškození	61–80 dB
Hluboké poškození	81 a více dB

- **Klasifikace dle období vzniku**

Při dělení podle doby vzniku rozlišujeme sluchové vady a poruchy **vrozené** a **získané**.

Obecně by se dalo říct, že za **vrozenou** vadu sluchu je označována ta, se kterou se jedinec narodí. Jednou z příčin vzniku vrozené vady sluchu je porucha předané genetické informace. V tomto případě se daný typ poškození v rodině vyskytuje a předává se z generace na generaci. Tento způsob je označován jako hereditální a je spíše výjimečný. Existuje také možnost, že sluchová vada nemá genetický podklad a vznikla v období těhotenství nebo při porodu. Takové vady jsou označovány jako kongenitální. (Lejska, 2003)

Získané vady sluchu vznikají v rozmezí od několika dní po narození až do pozdního stáří. Podle doby vzniku se dále dělí na prelingvální, tedy vzniklé před plným rozvinutím mluvené řeči, a postlingvální, kdy je u daného člověka mluvená řeč plně rozvinuta. (Lejska, 2003)

„Z hlediska komunikačních důsledků je kritické, zda vada sluchu vznikne před alespoň částečným rozvojem mluvené řeči, nebo až po jejím rozvinutí.“ (Hrubý, 2012 in Skákalová, 2017, s. 12)

- **Klasifikace dle místa vzniku**

Dle místa poškození se sluchové vady dělí na dvě základní skupiny: **centrální** a **periferní**.

V případě **centrální** sluchové vady „se jedná o abnormální zpracování zvukového signálu v mozku.“ (Horáková, 2011, s. 18)

Periferní sluchové vady jsou podle fyziologického hlediska děleny na převodní a percepční. Poruchy převodního typu jsou spojeny s oblastí vnějšího a středního ucha. Z důvodu překážky, která ztěžuje nebo brání přenosu zvuku, se sluchovým buňkám nedostává adekvátních podnětů. Oproti tomu percepční vady vychází z poškození vnitřního ucha, sluchových buněk nebo sluchových nervů a drah. V tomto případě se jedná o trvalé a nezvratné stavy. (Čáda, et al., 1996; Horáková, 2011; Lejska, 2003)

1.2 Komunikace osob se sluchovým postižením

„Komunikace znamená obecně lidskou schopnost užívat výrazové prostředky k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. (...) V nejširším slova smyslu lze komunikaci chápat jako symbolický výraz interakce, tj. vzájemné a oboustranné ovlivňování mezi dvěma nebo více systémy.“ (Klenková, 2006, s. 25)

Komunikace je naprosto nezbytnou součástí života každého jedince. Podle Maslowovy pyramidy potřeb ji lze začadit do tzv. potřeby bezpečí a jistoty. Prolíná se však i do vyšších stupňů jako je potřeba sounáležitosti a seberealizace. U jedinců se sluchovým postižením může docházet k nedostatečnému uspokojování těchto potřeb. (Skákalová, 2017)

Mišovič (2015, s. 29) charakterizuje komunikaci v souvislosti sociálních rolí. *„Jde o systém určitých očekávání, která uplatňuje okolní sociální prostředí vůči chování člověka a dále uvědomění si specifických očekávání vzhledem k vlastní pozici ze strany partnerů, s nimiž člověk komunikuje.“*

Komunikační systémy můžeme podle způsobu vnímání rozdělit na **audio-orální** a **vizuálně-motorické**. Audio-orální systémy jsou založeny na mluvené řeči a sluchovém vnímání. Mají lineární povahu, což znamená, že jsou jednotlivé jednotky jazyka řazeny za sebe. Oproti tomu vizuálně-motorické systémy vychází z tvarů, postavení a pohybů

rukou, obličejem, hlavy a horní části trupu a jsou vnímány pomocí zraku. Povaha těchto jazykových systémů je spíše simultánní, tedy že jednotlivé jednotky jazyka mohou být produkovány najednou. (Okrouhliková, 2015)

Komunikační systémy osob se sluchovým postižením byly v České republice legislativně poprvé ukotveny v roce 1998 zákonem o znakové řeči č.155/1998 Sb. O deset let později došlo k novelizaci zákona a jeho přejmenování s již správným lingvistickým termínem na Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob č. 384/2008 Sb. Poslední novelizace proběhla roku 2011 a zákon byl doplněn o novelu č.329/2011 Sb. Tento zákon dělí jazykové systémy do dvou skupin. První je český znakový jazyk a druhou jsou komunikační systémy vycházející z českého jazyka. Do těch řadí například znakovanou češtinu, prstovou abecedu, vizualizaci mluvené češtiny a písemný záznam mluvené řeči. (Langer, 2013; Zákon.č.384/2008 Sb.)

- **Znakový jazyk**

Podle zákona o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob je „*Český znakový jazyk přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu.*“ (Zákon.č.384/2008 Sb.)

Český znakový jazyk splňuje všechny potřebné rysy přirozeného jazyka, kterými jsou systémovost, znakovost, produktivnost, existence dvojí artikulace a historický rozměr. (Slánská -Bímová, 2008 in Langer 2013) Má svoji gramatiku, která nevychází z českého jazyka, a není na českém jazyce závislá. Výrazové prostředky, které jsou v tomto komunikačním systému využívány, se dělí na manuální a nemanuální faktory. Znaky a informace vyjádřené pomocí rukou se řadí do manuálních faktorů. Mimika, pohyby hlavy a pohyby těla se řadí do nemanuálních faktorů. (Langer, 2013; Skákalová, 2017)

Daný znak se utváří pomocí jednotlivých parametrů:

- místa kde se znak provádí,
- tvar ruky/rukou,
- vztah ruky/rukou k tělu a orientace dlaní a prstů,
- vzájemná poloha rukou,
- pohyb ruky/rukou. (Macurová, 1996, in Langer, 2013)

Všechny výše zmíněné parametry jsou produkovány současně a tvoří jednotlivý znak. Jakákoliv změna v některém z parametrů může změnit význam znaku.

Krahulcová uvádí že „*znakový jazyk tvoří určitá dohodnutá soustava znaků, které podle určitých pravidel vyjadřují jisté symboly reálného nebo abstraktního světa. V těchto symbolech neslyšící uvažuje a v těchto symbolech se také vyjadřuje.*“ (Krahulcová, 2014, s.82)

Stejně jako jiné jazyky i tento se stále vyvíjí a je ovlivňován jazyky cizími. V českém znakovém jazyce můžeme nalézt také různé varianty jednotlivého znaku, a to v závislosti např. na věku uživatele jazyka, nebo místa odkud pochází. Stejně jako to známe u českého jazyka i v českém znakovém jazyce vznikají místní dialekty. (Krahulcová, 2014; Langer, 2013)

V současné době neexistuje psaná forma českého znakového jazyka, a tak se zaznamenává pomocí fotografie s popisem, videozáznamem nebo notací znaku. (Krahulcová, 2014)

- **Znakovaná čeština**

Znakovaná čeština, označována také jako znakový český jazyk, se řadí do uměle vytvořených komunikačních systémů. Nevznikala tedy spontánně s dlouhodobým vývojem, jak je tomu u přirozených komunikačních systémů, nýbrž řízeně a cíleně. (Langer, 2013)

Komunikace pomocí znakované češtiny je postavena na základě kombinace dvou jazykových systémů. Věta je sestavena podle gramatických a syntaktických pravidel českého jazyka, slova jsou však doplněna o znaky z českého znakového jazyka. Tento komunikační systém vyhovuje převážně jedincům nedoslýchavým a postlingválně neslyšícím. Produkce artikulované řeči a současné doplnění o znaky znakového jazyka jedincům pomáhá v odezírání. Ti při komunikaci sledují ústa a znakem si mohou dopomocť, aby neztratili kontext rozhovoru. Naopak prelingválně neslyšícím jedincům, kteří užívají český znakový jazyk, tento systém nemusí vyhovovat, nebo ho neakceptují vůbec. (Horáková, 2012; Langer, 2013)

- **Prstová abeceda**

Prstová abeceda, nazývaná také daktylní abeceda, se řadí mezi vizuálně-motorické komunikační systémy. Dochází k užívání různých poloh, postavení a tvarů prstů k vyjádření písmen. Z těch se dále skládají slova, stejně jako je tomu u hlásek v mluvené řeči. Prstová abeceda vychází z písemné podoby mluveného jazyka a je tedy nutná její znalost. (Krahulcová, 2014; Skákalová, 2017)

„Prstová abeceda je součástí znakového jazyka i znakované češtiny. Podobně jako v českém znakovém jazyce se používá pro vizualizaci hlásek slov přejatých z cizích jazyků, odborných termínů, vlastních jmen nebo slov, pro něž mluvčí nezná odpovídající znak.“ (Kotvová Komorová, 2008, in Vítová, 2014 s. 105)

Používají se dva typy prstové abecedy – jednoruční a dvouruční. Užití jednoruční abecedy je pro neslyšící praktičtější a pohodlnější. Pro její nízkou znalost je však využívána méně. Dvouruční abeceda postavením rukou a prstů napodobuje tvary tiskacích písmen. Je tedy lépe pochopitelná a zvládnutelná. (Skákalová, 2017)

Jednou z výhod užití prstové abecedy je podle Krahulcové (2014) umožnění analýzy a syntézy slova na prvky ve vizuální rovině. Díky tomu je jedinec schopný slovo lépe pochopit a zapamatovat si jeho strukturu. Oproti tomu nevýhodou může být, že daný znak mizí při znázornění znaku nového, a tudíž to znemožňuje zpětnou kontrolu. Další nevýhodou může být pomalost a zdlouhavost tohoto komunikačního systému

- **Mluvená řeč**

Mluvená řeč je nejpoužívanější způsob komunikace ve světě. Jedná se o jeden ze základních prostředků, pomocí kterého neslyšící jedinec získává informace z prostředí majoritní společnosti. Zvládnutí mluvené řeči je základní podmínka pro úspěšnou socializaci neslyšícího jedince do majoritní společnosti. Na vytvoření mluvního projevu se kromě surdopedického působení ve značné míře podílí hlavně intenzivní logopedická péče. Ta se snaží o dosažení srozumitelného slovního projevu. Sluchové postižení ovlivňuje všechny fáze verbální produkce, tedy respiraci, fonaci a artikulaci. (Horáková, 2011; Langer, 2013, Vítová, 2014)

„Artikulace osob se sluchovým postižením bývá nápadná, mnohdy až nesrozumitelná. Hlas může být kolísavý, příliš vysoký či naopak hluboký, chraptivý, nosový, nejnápadněji působí monotónnost hlasového projevu, protože jen málokdy jsou osoby se sluchovým postižením schopny díky chybějící sluchové zpětné vazbě využívat modulační faktory řeči.“ (Vítová, 2014, s. 101)

Naučit se užívat mluvenou řeč je pro neslyšící obtížné. Chybí jim, nebo je ve značné míře omezena zpětná sluchová kontrola. Schopnost ovládat mluvenou řeč závisí na několika faktorech. Jedním z nich je také velikost sluchové ztráty. Nejvíce tento komunikační systém využívají především uživatelé sluchadel, jedinci s implantovaným kochleárním implantátem a jedinci se zbytky sluchu. (Langer, 2013; Skákalová, 2017; Vítová, 2014)

- **Odezírání**

Nedílnou součástí komunikace slyšících i sluchově postižených jedinců je specifická forma vizuální percepce řeči neboli odezírání. Jedná se o možnost vnímat mluvený projev pomocí zraku. (Langer, 2013)

Dle Krauhulcové (2014, s. 221) *„odezírání hlásek, mluvené řeči a metajazykových prostředků reprezentuje přijímání informací zrakem a chápání jejich obsahu na základě pohybů mluvidel, mimiky obličeje, gestikulace rukou a celkových postojů těla, situačních faktorů a kontextu obsahu mluveného.“*

Pro zdárné odezírání je potřeba mít schopnost předvídat a logicky odvozovat. *„Odezírání je odhadování vyslovovaných slov z pohybu mluvidel – rtů, zubů, jazyka, lícních svalů. Již z principu není možné odezírat vše.“* (Hrubý, 1997, s. 190) Jednotlivé pohyby mluvidel, které jedinec vnímá zrakem, se označují jako kinémy. Pro všechny české hlásky je celkem jedenáct kinémů, takže jednomu kinému odpovídá více fonémů. Kinémy však nejsou stabilní a v průběhu plynulého mluvení, tedy spojování hlásek do jednotlivých slov, se vizuální obrazy hlásek mění a navzájem ovlivňují. Dobře odezírátelné jsou samohlásky, které tvoří oporou v procesu odezírání. (Krauhulcová, 2014)

Důležitými aspekty, které mají významný vliv na odezírání, jsou také vnitřní a vnější podmínky. Ty se navzájem doplňují a ovlivňují. Vnitřní podmínky souvisí s osobností daného jedince a řadí se do nich rozsah slovní zásoby, dosažená úroveň vývoje řeči, zdravotní a psychický stav jedince i jeho předchozí zkušenosti. Vnější podmínky souvisí s prostředím, ve kterém komunikace probíhá. Můžeme sem zařadit nepřerušovaný

zrakový kontakt, dobré světelné podmínky nebo vhodnou komunikační vzdálenost. (Krahulcová 2014; Slowík 2022)

Odezírání je schopnost a nedá se naučit. Jedinec, který tuto schopnost má, ji může dále rozvíjet a zdokonalovat. Tato schopnost zahrnuje nadání i výkon. Nadání je podmíněno rozvojem řeči a komunikativností jedince. Výkon vychází z potřeby dorozumět se a je ovlivněn vnějšími podmínkami. Vzhledem k limitujícím faktorům by odezírání mělo být alternativou a doplňkem k dalšímu komunikačnímu systému. (Hrubý, 1997; Krahulcová, 2014; Langer, 2013)

- **Písemný záznam mluvené řeči**

„*Písemný záznam mluvené řeči je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase.*“ (Zákon č. 384/2008 Sb.) Komunikace pomocí písemného záznamu mluvené řeči vyžaduje znalost gramatiky českého jazyka. Což může být, hlavně pro prelingválně neslyšící, náročné. V psaném projevu neslyšících se mohou často objevovat chyby. Muknštáblová (2014) upozorňuje na fakt, že slyšící dítě se učí číst a psát ve fázi, kdy už daný jazyk na určité úrovni ovládá. Užívá mluvnické tvary a má dostatečnou slovní zásobu. Neslyšící jedinec, hlavně tedy prelingválně neslyšící, přirozeně nedosahuje takové úrovně znalosti českého jazyka. Tudíž je pro něj obtížné se naučit dobře a s porozuměním číst a psát.

Může se stát, že neslyšícímu jedinci dělá problém číst s porozuměním, nebo číst vůbec. Anglický psycholog Conrad na základě svých studií dospěl k závěru: „*Sluchově postižené děti nečtou, protože zcela selhávají v porozumění syntaxi. A v syntaxi selhávají proto, že se jim v kritickém období nedostalo žádného jazyka a došlo k vymizení neuronových struktur v mozku, které jsou pro porozumění syntaxi nezbytné. Z toho vyplývá jasný požadavek – pokud nemůžeme dát sluchově postiženému dítěti včas jazyk mluvený, musíme mu dát jiný plnohodnotný jazyk – jazyk znakový*“ (Hrubý, 1997, s. 195)

V současné době se tento komunikační systém využívá nejen v e-mailové komunikaci, faxu či pomocí SMS zpráv, ale také pomocí simultánního přepisu, kdy je hlasový výstup převeden na psaný text a obráceně. Toto jedinci usnadňuje život v běžných situacích jako v jednání na úřadě, objednání se k lékaři atd. (Muknštáblová, 2014; Skákalová, 2017)

1.3 Osobnost jedince se sluchovým postižením

Každý člověk je osobnost s typickými charakterovými vlastnosti, schopnostmi, dovednostmi a způsoby chování. Na vývoji osobnosti jedince se sluchovým postižením má vliv celá řada faktorů. Mezi jedny z nejdůležitějších, které přímo souvisí s postižením, je jeho závažnost, doba vzniku, diagnostika a poskytnutá péče. (Horáková, 2011) „*Existují některé shodné anebo podobné příznaky sluchově postižených lidí, přitom je třeba si uvědomit, že každý sluchově postižený člověk prožívá svůj handicap odlišným způsobem.*“ (Leonhardt, 2001 in Horáková, 2011, s. 32) Při vyrovnávání se s postižením hraje nejdůležitější roli osobnost jedince a postoj jeho rodiny a okolí. (Skákalová, 2017)

Podle Vítové (2014, s. 98) u jedinců se sluchovým postižením dochází ke vzniku komunikační a informační bariéry, což může vést k závažným komunikačním, psychickým a sociálním důsledkům.

O komunikační bariéře hovoří také Vágnerová (1999), která ji označuje za nejzávažnější sekundární handicap. Každé postižení jedince zasáhne a má dopad na jeho osobnost. U sluchového postižení jsou dopady také na oblast myšlení a proces socializace. Jedinci mohou mít problém s plánováním a myšlením o budoucnosti. V oblasti socializace může dojít k problémům s chápáním žádoucího chování nebo vyjadřováním emocí. To vše může vést k negativistickému postoji nebo až k nedůvěře ke slyšícím lidem. I když se situace díky zvyšující se informovanosti společnosti zlepšuje, stále se intaktní společnost často k neslyšícím staví stereotypně a s předsudky. Na jednu stranu s jedinci s postižením soucítí a litují je, na stranu druhou na ně z důvodu strachu a odporu nahlíží negativně.

Důležitým faktem je uvědomění si, že sluchová vada s sebou nese náročnou životní situaci a spolu s ní i zvýšené nároky na přizpůsobení se intaktní společnosti. V důsledku toho může docházet k nečekaným reakcím nebo projevům chování ze strany jedince s postižením. Matějček (2001 in Skákalová, 2016 s. 30) však upozorňuje: „*Postižení nebo nemoc nevytváří samy o sobě nové zvláštní vlastnosti člověka, (...) neplatí žádná přímá úměrnost mezi nějakým určitým typem defektu a určitými povahovými vlastnosti postiženého člověka.*“

Podle Čálka (1988 in Skákalová 2016) je k normálnímu utváření a fungování osobnosti jedince zapotřebí akceptace, tedy přijetí dané vady. To je však velice náročný a dlouhodobý proces s proměnlivým charakterem, který probíhá v průběhu celého života

jedince. V některých případech může dojít k přesnému opaku, tedy k nonakceptaci. V takovém případě jedinec svou sluchovou vadu buď zveličuje a podléhá její důsledkům, nebo ji naopak popírá. V obou případech to má na jedince negativní vliv v podobě neschopnosti vidět své reálné možnosti a náležitě je využít.

Akceptace vady je dle Skákalové (2016) jednou z rozhodujících faktorů pro utváření jeho vlastní identity.

„Získat identitu znamená projít procesem sebepoznání a úspěšné překonání různých životních krizí. Identita jedince má prvotní a nejhlubší základy v jeho dětství. Velice záleží na povaze rodinného prostředí.“ (Procházková, 2006 in Skákalová, 2016 s. 33)

Zjednodušeně by se dalo říci, že identita je uvědomění a porozumění sebe sama a přijetí svých silných a slabých stránek. Ta je následně podmínkou k úspěšné seberealizaci a samostatnému fungování v životě. Pro jedince se sluchovým postižením může být tento proces hledání sebe sama obtížným. S tím souvisí i problematika vytvoření a příslušnosti sociální identity. Jedinec může více inklinovat ke skupině intaktních jedinců nebo jedinců se sluchovým postižením. Rozhodující je, zda se cítí být součástí dané společnosti, ale také zda jej ta společnost přijme. Ridgeway (2011 in Skákalová, 2016 s. 35) uvádí že *„se dnes mnoho mladých neslyšících lidí učí hledat rovnováhu mezi dvěma prostředími a rozvíjet svou identitu po dvou liniích.“*

Velice významné v souvislosti se sociální identitou je pojetí neslyšících s velkým N. Jedná se o jazykovou a kulturní menšinu, která se výrazně vyznačuje užíváním českého znakového jazyka. Mají svou vlastní historii, zvyky a umění. Pořádají společná setkání, sportovní, kulturní a vzdělávací akce i konference. Členové této kulturní menšiny se vnímají bez jakéhokoliv postižení a odmítají pomoc a korekci sluchu od majoritní společnosti. (Skákalová, 2017)

Podle Hrubého (1997) jsou Neslyšící jednou z nejsemknutějších menšin ve společnosti. Jako zásadní faktor vnímá znakový jazyk zajišťující komunikaci.

Každý člověk je osobnost utvářející se podle řady faktorů, které na něj působí. Může se určitým způsobem odlišovat od většinové společnosti, ale v první řadě se jedná o výjimečné individuum s právem na plnohodnotný život. (Skákalová, 2017)

2 Slyšící dítě a neslyšící rodič

2.1 Slyšící dítě neslyšících rodičů

Slyšící děti neslyšících rodičů bývají označovány jako CODA jedinci. Jedná se o zkratku z anglického výrazu **Children of Deaf Adults**, která pochází z 80. let minulého století. Dle Horákové (2012) se jedná o relativně malou jazykovou a kulturní skupinu.

Mezinárodní organizace CODA byla založena v roce 1983 v Kalifornii a měla za cíl zvýšit povědomí a informovanost o neslyšících rodinách ve většinové společnosti. Postupem času začala vznikat další národní sdružení po celém světě, která jsou součástí organizace mezinárodní. Každoročně pořádá tato organizace mezinárodní konferenci, kde se její členové mají možnost setkávat. V současné době se jedná o aktivní organizaci s širokou škálou činností. Od spolupodílení se na mnoha výzkumech převážně z oblasti znakového jazyka a psychologie, přes stipendia pro podporu růstu slyšících dětí neslyšících rodičů až po akce a semináře pro veřejnost. (Horáková, 2011; Redlich, 2008b)

Stejně jako v jiných zemích i v České republice vzniklo sdružení vycházející z myšlenek americké organizace. Občanské sdružení CODA – slyšící potomci neslyšících rodičů, o. s. založil v roce 2008 Mgr. Karel Redlich DiS. On sám je slyšící potomek neslyšících rodičů a autor knihy CODA – slyšící děti neslyšících rodičů.

Je uváděno, že se rodičům se sluchovým postižením narodí dítě se sluchovým postižením pouze v 5–10 %. Ve větší míře se tedy rodičům se sluchovým postižením narodí dítě slyšící. Vzniká tím tedy paradox, který vede k propojení dvou světů – světa slyšícího a světa Neslyšícího. To dává vzniku spoustě nových výzev a je třeba, aby se s nimi rodiče, dítě, širší rodina ale i okolí vypořádali. (Redlich, 2008a)

Slyšící dítě neslyšících rodičů vnímá rozdíly v chování a komunikaci svých rodičů jako něco běžného a přirozeného. Jinakost je člověkem chápána jako něco, co nezná a co je mu cizí. Posuzování vychází z dosavadního poznání a vlastní zkušenosti. V širším pojetí ji pak formuje mínění většinové společnosti. Dítě rozdíly u svých rodičů začne vnímat až na základě upozornění společností. To dokládá výpověď ženy v publikaci Karla Redliche: *„Netušila jsem, že jejich řeč byla pro slyšící lidi nesrozumitelná. Zjistila jsem to až v první třídě, když jsem si pozvala domů kamarádku. Do té doby jsem žila v představě, že rodičům musí samozřejmě všichni rozumět.“* (Redlich, 2008a, s. 36) Nebo výpověď muže v pořadu Televizního klubu neslyšících: *„Já jsem si v dětství nijak zvlášť neuvědomoval,*

že se moje rodina liší. Přišlo to až v okamžiku, kdy jsem se začal stýkat se slyšícími lidmi z okolí. Ať už to byly děti v mateřské či základní škole, nebo děti ze sousedství. Ony neustále opakovaly, že moji rodiče divně mluví, nebo se zvláště chovají. Byl jsem z jejich reakce zaskočen a nevěřil jsem jim. Já jsem to zkrátka takhle nevnímal.“ (TKN, 2021a) Dle zahraničního výzkumu Frankla (2019) si slyšící děti rozdílnost svých neslyšících rodičů začínají uvědomovat kolem 5. roku života.

Slyšící dítě se musí vypořádat s pocity, které vyvstanou z konfrontace se společností. Některé dítě se s ním zvládne vypořádat dobře, jiné může na rodiče i na sebe sama nahlížet negativně. Může se stát, že se dítě bude za své rodiče stydět, může kritizovat jejich chování, nebo s nimi odmítat komunikovat na veřejnosti. To vše může vycházet i z toho, že dítě čelilo urážkám na adresu jeho rodičů nebo i něj. To líčí výpověď muže v publikaci Karla Redlicha: *„V dětství jsem se prakticky denně potýkal s výsměchem vrstevníků, ale i dospělých vždy, když jsem na veřejnosti komunikoval ve znakovém jazyce. Nejhorší to bylo v městské hromadné dopravě, kde na nás lidé civěli a děti se po nás opičily.“* (Redlich, 2008a, s. 37) V případě, že neslyšící rodič ovládá orální mluvu do takové míry, že u něj sluchová vada není rozpoznatelná, se dítě nemusí s takovými pocity setkat. (Redlich, 2008a)

Zásadní otázku, **kam patřím a kdo jsem**, si pokládá spousta slyšících dětí neslyšících rodičů. Omezená komunikace, zmatení rolí rodiče a dítěte, zodpovědnost a nejistota ohledně jejich identity mohou vést k frustraci a případnému zmatení nebo boji s identitou. (Frankl, 2019)

Preston (1994) se touto problematikou zabýval ve svém výzkumu, na jehož základě přišel na 4 druhy identity. Jako první udává identitu Slyšícího. Kdy se jedinec ztotožňuje s většinovou společností. Oproti tomu se vytyčuje další identita, a to identita Neslyšícího. V tomto případě se jedinec opírá o své těsné spojení s komunitou Neslyšících. To, že vyrůstal mezi neslyšícími, komunikuje pomocí znakového jazyka, sdílel a případně stále sdílí s nimi jejich problémy a starosti. Další skupinou jsou jedinci s biculturní identitou. Ti se cítí být součástí obou světů a přirozeně mezi nimi proplouvají. Poslední skupinu tvoří jedinci, kteří neví, kam patří. Necítí se plnohodnotně ani v jednom ze světů a sami se nejsou schopni rozhodnout, ve kterém se cítí líp. Preston je označuje jako ztracené identity.

Zatímco neslyšící dítě a jeho slyšící nebo neslyšící rodina má možnost využít širokou škálu podpůrné péče, slyšící jedinec narozený do neslyšící rodiny takové možnosti nemá. Donedávna bylo na takové jedince nahlíženo jako zdravé osoby bez větší nutnosti pozornosti a vnímání jejich specifík. Veškerá pozornost se soustřeďovala na dosažení potřebné úrovně mluvy. V současné době se situace zlepšuje a jedinci mohou využít například nabídku Centra pro dětský sluch Tamtam, který nabízí komplex speciálně pedagogického, psychologického a logopedického poradenství i pro slyšící děti neslyšících rodičů. (Odborné poradenství)

V neslyšící rodině může nastat situace, kdy slyšící dítě tlumočí svým neslyšícím rodičům. Hoffmeister se touto problematikou zabýval a dle jeho výzkumu 95 % slyšících jedinců ve svém dětství tlumočilo svým neslyšícím rodičům. (Hoffmeister 1985 in Redlich, 2008a, s. 47) Výzkum realizovaný v České republice dospěl k výsledku, že 86 % slyšících dětí tlumočilo svým rodičům. (Gavelčíková 2002 in Redlich, 2008a, s. 47)

Rodiče tím, že nechávají své děti tlumočit, na ně předávají i svou zodpovědnost a zároveň na ně kladou vysoké nároky. Často se však jedná o jedince velice útlého věku. Problémem je, že je dítě sociálně nezralé a není ještě dostatečně psychicky, kognitivně a jazykově vybaveno. Na základě toho dítě není schopno dostatečně pochopit a následně předat získanou informaci. Takové situace jsou pro jedince psychicky náročné a mohou v něj zanechat negativní pocity. To dokládá výpověď ženy v publikaci Karla Redlicha: *„Negativní vzpomínky mám na vyřizování úředních záležitostí, nechápala jsem plně, co se po mně chce, a nerozuměla jsem různým termínům. Občas se vyskytly i konflikty ze strany rodičů vůči úřednici a v těch situacích jsem se necítila dobře.“* (Redlich, 2008a, s. 51) Kromě zprostředkování komunikace také slyšící děti svým neslyšícím rodičům pomáhají s pochopením daných situací jako například vyplňování formulářů a psaní korespondencí. (Redlich, 2008a)

Dítě má také schopnost vycítit potřeby svých rodičů a jednat, aniž by je o to rodič přímo požádal. Tuto situaci popisuje žena v publikaci Karla Redlicha: *„Vždy jsem poznala, když (maminka) něčemu nerozuměla, tak jsem jí to vysvětlila.“* (Redlich, 2008a, s. 53)

Někteří autoři shledávají v tlumočení slyšících dětí svým rodičům určité benefity. A to že si dítě rozšiřuje obzory a rozvíjí komunikační schopnosti. Dále se učí řešit problémy různého druhu a je samostatnější. (Vymětal in Redlich, 2008a)

2.2 Rodič se sluchovým postižením

V utváření identity dospělého jedince hraje rodičovství důležitou roli. Rodičovství má značný psychický a sociální význam. Spolu s pozitivní zkušeností ale představuje také určitou zátěž. Jedná se o vrozenou biologickou potřebu, jejíž intenzita je u každého jedince individuální. To, jakým způsobem rodič přijme svou rodičovskou roli, ovlivňují vnější a vnitřní faktory. Mezi vnější faktory patří očekávání a tlak společnosti spolu s vlastní zkušeností z dětství. Vedle biologické potřeby jsou do vnitřních faktorů řazeny také potřeba citové vazby, potřeba otevřené budoucnosti nebo potřeba seberealizace. S příchodem dítěte dochází ke změně dosavadních sociálních rolí. Novou sociální roli je třeba zvládnout a harmonizovat ji ve vztahu k rolím ostatním. (Vágnerová, 2000)

Neslyšící rodiče si ještě před narozením potomka mohou klást otázku, zda jejich dítě uslyší či nikoliv. Rodiče pracují s úvahami a vytváří si postoj k ještě nenarozenému dítěti. Někteří rodiče si mohou přát, aby se jim narodilo slyšící dítě. Vychází převážně z vlastní zkušenosti a mají obavy, že by mohlo být jejich dítě považováno za méněcenné, že by mohlo mít omezené pracovní možnosti a těžce by se dorozumívalo ve většinové společnosti. To dokládá výpověď muže v publikaci Karla Redlicha: „*Rád bych měl samozřejmě slyšící dítě. Myslím si, že pro slyšícího člověka je v této době lepší situace, slyšící člověk má méně problémů v životě.*“ (Redlich, 2008a, s. 16) Oproti tomu ale řeší obavy z toho, jakým způsobem spolu budou komunikovat a také to, jak své dítě naučí mluvit, pokud oni sami nemluví. Samozřejmě existují i rodiče s opačnými preferencemi, kteří si přejí, aby se jim narodilo dítě neslyšící. V tomto případě rodiče chtějí dítě stejné, jako jsou oni sami. Důležitou roli zde hraje jednotná komunikace a vidina lepšího porozumění. V případě, že se rodičům narodí slyšící dítě a oni si přáli dítě neslyšící, může dojít k tomu, že jej nikdy dostatečně nepřijmou. V tomto případě to má následně negativní dopad na jejich společný vztah. Vedle těchto dvou skupin je i skupina rodičů, kteří žádnou preferenci nemají, nepřijde jim to důležité, anebo jsou smířeni s oběma možnostmi. (Redlich, 2008a)

Je třeba zmínit, že narození slyšícího dítěte do neslyšící rodiny představuje obdobnou komunikační zátěž jako narození neslyšícího dítěte do rodiny slyšící. Trefně tuto situaci popisuje Vysouček (2007): „*(...) v obou případech se dítě narodí do světa, do kterého nepatří.*“

Dětství neslyšícího rodiče má významný vliv na jeho osobnost, ale také na jeho rodičovství. Pokud neslyšící rodič prožil většinu svého dětství a dospívání na internátním ubytování při škole a se svou rodinou se vídal málo, je pravděpodobné, že nemá přirozeně zažité vzory z dětství. Takový jedinec většinou poznal primárně vztah učitel/vychovatel – dítě/žák a již méně vztah dítě – rodič. Důležitou roli zde může hrát i jazyková bariéra a následný dopad na vztah jedince s jeho rodiči, pokud byli slyšící. Fakt, že jedinec nezažil rodičovský vzor, však nemusí nutně znamenat, že on sám bude při výchově neúspěšný. (Redlich, 2008a)

Redlich (2008a) uvádí, že neslyšící jedinec může inklinovat k větší závislosti na nějaké další osobě. V případě neslyšících rodičů se může jednat o jejich slyšící rodiče nebo děti. Jedinec se častěji přizpůsobuje názoru slyšícího a ztotožňuje se s ním. Rienzi (1990) ve své studii zkoumal vliv jednotlivých členů rodiny a zaměřoval se převážně na to, zda slyšící děti neslyšících rodičů mají větší vliv než slyšící děti rodičů slyšících. Ze studie vyplynulo, že děti neslyšících rodičů měly výrazně větší vliv na rozhodování a častěji byly přijímány jejich nápady než u dětí slyšících rodičů. Rodiče se sluchovým postižením byli přizpůsobivější.

V případě, že neslyšící rodič bude potřebovat radou z oblasti výchovy, obrátí se s větší pravděpodobností také na osobu se sluchovým postižením. Aspektů, proč tomu tak je, může být několik. Rodič bude vyhledávat osobu s podobnými zkušenostmi, někoho, kdo si danou situaci opravdu zažil. Dalším důvodem může být snazší komunikace. Rodič upřednostní způsob komunikace, která je mu bližší a ve které se dokáže přirozeně vyjadřovat. (Singleton a Tittle, 2000)

Obecně lze říci, že neslyšící rodiče jsou kompetentní a starostliví. Kromě některých specifických problémů, které se točí kolem komunikace, se nezdá, že by rodiny s neslyšícími rodiči byly vystaveny většímu riziku rodinných dysfunkcí. Neslyšící rodiče jsou stejně náchylní vůči stresorům ohrožujícím rodinnou stabilitu jako rodiče slyšící. (Singleton a Tittle, 2000)

2.3 Bilingvismus a bikulturismus

Termín bilingvismus je definován různými, často i protichůdnými definicemi. Je tedy důležité brát v potaz kontext, ve kterém se daná definice objevuje. Většina autorů používá

termín bilingvismu k označení dvojjazyčnosti, nebo vícejazyčnosti. (Morgensternová, 2011)

Bloomfield (1933 in Morgensternová, 2011 s. 27) definuje **bilingvismus** jako „*schopnost ovládat dva jazyky na úrovni rodilého mluvčího.*“ Další častou používanou definicí je „*střídavé užívání dvou a více jazyků jedním člověkem.*“ (Mackey, 1976 in Morgensternová, 2011, s. 27) Grosjean (2019) dodává, že kromě užívání a prezentace informací ve dvou a více jazycích, může bilingvismus znamenat také potřebu a uznání dvou a více jazyků v každodenním životě.

V případě slyšících dětí neslyšících rodičů je zde velký předpoklad k tomu stát se bilingvními. U těchto jedinců dochází v mnoha případech k osvojování si českého znakového jazyka a jazyka českého. Dítě si tak přirozeně a většinou od útlého věku osvojuje oba jazyky. Každý jazyk má však svá určitá pravidla a také se uplatňuje v odlišných prostředích. Je tedy důležité, aby to dítě dokázalo chápat a řídit se podle toho. Než k tomu však dítě dospěje, může se stát, že bude jednotlivé jazyky mísit. Může například užívat mluvenou řeč a do toho současně znakovat. (Redlich, 2008a)

Pokud si tedy dítě osvojuje oba jazyky současně od narození nebo od raného věku, hovoříme o takzvaném **simultánním bilingvismu**. V druhém případě si dítě nejdříve alespoň do určité míry osvojí kompetence jazyka jednoho a až poté se začne učit jazyk další. V tomto případě se jedná o **sukcesivní bilingvismus**. (Morgensternová, 2011)

I když dítě užívá oba jazyky současně, málokdy se stane, že by je oba mělo osvojené na stejné úrovni. Běžně je tedy jeden z jazyků dominantnější oproti tomu druhému. Grosjean (2019) tvrdí, že jazyková dominance, tedy to, jakým způsobem jedinec daný jazyk užívá, se může v průběhu života měnit. Podle něj tedy nemůžeme automaticky předpokládat, že první jazyk bude pro jedince dominantním jazykem po celý život.

Oproti slyšícím dětem se u jejich neslyšících rodičů o bilingvismu hovořit nedá, a to z důvodu jejich nízké úrovně psaného projevu mluvené formy jazyka. (Redlich, 2008a)

Spolu s dvěma jazyky si slyšící děti neslyšících rodičů osvojují také komunikační normy a existenci dvou kultur. Kulturu většinové slyšící společnosti a kulturu světa Neslyšících. **Bikulturismus** je tedy stav, kdy se dítě každodenně účastní života ve dvou kulturách a přirozeně přechází z jedné do druhé. Spolu s tím si ale také do určité míry osvojuje způsoby chování a hodnoty těchto kultur. (Grosjean, 2019)

2.4 Rodina a výchova

Stanovení přesné definice rodiny je poměrně obtížné, a to z důvodu různého pojetí termínu v jednotlivých vědních odvětvích. Prokešová (2013) uvádí, že **rodina** je skupina tvořená z osob, které jsou spjaty manželstvím, adopcí nebo pokrevně. Lovasová (2005) vnímá rodinu jako malé společenství osob, propojené manželskými nebo příbuzenskými vztahy. Tyto osoby však žijí v jednom společenství a sdílejí společný životní styl.

S pojmem rodina se pracuje v Občanském zákoníku, a to v tomto smyslu: „*Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.*“ (§ 655 zákona č. 89/2012 Sb.) Samotný pojem rodiny zde však není definován.

V případě, že hovoříme o muži, ženě a jejich dětech, jedná se o jádrovou rodinu. Prarodiče, tety, strýcové, bratřenci a sestřenice tvoří rodinu širší. (Prokešová, 2013)

Ke správnému fungování rodiny je zapotřebí plnění 5 základních rodinných funkcí. Funkce, která je prospěšná pro rodinu i pro společnost se nazývá biologicko reprodukční. Ekonomicko sociální funkce zabezpečuje materiální zajištění rodiny. K tomu, aby byl jedinec schopen fungovat ve společnosti, je třeba si osvojit základní návyky a způsoby chování. To zajišťuje socializačně výchovná funkce rodiny. Ochranná funkce rodiny slouží k zajištění životních potřeb všech jejích členů. Poslední a nezastupitelná funkce, která přináší pocit lásky, bezpečí a jistoty, je emocionální funkce rodiny. Na základě toho, do jaké míry se rodině daří naplňovat výše zmíněné funkce, hovoříme o rodině funkční, dysfunkční a afunkční. V případě funkční rodiny se daří všechny funkce plnit. U dysfunkční rodiny nejsou naplněny všechny funkce, ale neohrožuje to chod rodiny. O afunkční rodině hovoříme v případě, že své funkce nezvládá plnit a je ovlivněn i vývoj rodiny. (Kraus, 2008)

Rodina by měla být místem bezpečným, který chrání před neznámými věcmi z okolního světa. Je to také prostor, ve kterém si dítě utváří své vlastní „já“ a který je stálý. (Matějček 1986 in Prokešová 2013)

„*Obyčejně se výchova chápe jako záměrné působení rodičů, učitelů, vychovatelů a výchovných institucí na vychovávaném, především na děti a mládež.*“ (Čáp a Mareš, 2001, s. 247) Toto působení má za cíl rozvinout vlastnosti, názory, vědomosti a postoje dítěte. Tedy vše potřebné, aby se z něj stala všestranně a harmonicky rozvinutá osobnost.

Spolu s přímým typem výchovy je jedinec formován také pomocí výchovy nepřímé. A to spontánně skrze prostředí, které jej obklopuje. (Čáp a Mareš, 2001, Prokešová, 2013)

To, jakým způsobem budou rodiče své dítě vychovávat, závisí na velkém množství faktorů. Největší vliv má přímá zkušenost, tedy to, jak byli oni sami vychováni. Dále má na výchovu vliv národnost a věk rodičů, jaké vykonávají povolání a zda vyznávají nějaké náboženství. Na základě toho existují odlišné způsoby výchovy, které můžeme rozdělit do 3 základních výchovných stylů. Autokratická výchova, někdy také nazývaná dominantní, spočívá v neustálých řízených a kontrolovaných činnostech. Rodič převážně přikazuje, kritizuje a nepřipouští s dítětem žádnou diskuzi. Také vždy vystupuje v dominantní pozici. To, že dojde ke splnění příkazu, je bráno jako samozřejmost. Potřeby a názory dítěte v tomto případě nejsou respektovány. Dítě se v důsledku takové výchovy může projevat agresivně nebo naopak nerozhodně. Opačným stylem je liberální neboli tolerantní výchova. V tomto případě je dítě stavěno do centra zájmu a má neomezené hranice ve smyslu chování a jednání. Rodič své dítě nijak nevede ani aktivně nezasahuje do jeho výchovy. Dítě má příliš volnosti a nezná své hranice. V důsledku takového stylu výchovy se dítě může vnímat přehnaně výjimečně, upřednostňovat jen své potřeby a očekávat od druhých respekt a pomoc. To vše může u dítěte vést k egocentrismu a nespolehlivosti. Demokratický styl výchovy je založen na možnosti vzájemné diskuze a dohody. Důležitou roli zde hraje akceptace a tolerance názoru druhé osoby, stejně tak ale i určení daných mezí. Rodiče jdou svým dětem příkladem, vedou je k vlastní iniciativě a podporují jejich individualitu. (Pöslová, 2020, Prokešová, 2013) Podle Prokešové (2013) se jedná o neúčinnější výchovný styl, protože aktivně podporuje schopnost kooperace a autoregulace u dítěte. Klinická psychologka a rodinná terapeutka Blanka Pöslová (2020) však upozorňuje na fakt, že k tomu, aby tento styl dobře fungoval, je potřeba přijetí určité zodpovědnosti na obou stranách. Je tedy třeba, aby do takové fáze dítě dostatečně došlo.

Výchova je neustále se vyvíjející a vzájemně se ovlivňující proces. Spolu s dítětem se vyvíjí i rodiče. Ve výchově je prvotně důležitá láska a přijetí dítěte. Dalším důležitým bodem je pevnost. Jedná se o provázení a stanovování hranic a pravidel. V průběhu života se vedení a s tím spojená míra rozhodování proměňuje. Nesmírně důležitou součástí výchovy je vzájemný respekt. (Pöslová, 2020)

2.5 Specifika výchovy slyšícího dítěte neslyšících rodičů

Jednu z nejdůležitějších otázek, kterou řeší neslyšící rodič slyšícího dítěte, je výběr vhodného komunikačního systému pro své dítě. Komunikační systém hraje důležitou roli ve fungování rodiny a vztahů v ní, ale také v souvislosti s dorozumíváním se s okolním světem. Výběr je ovlivněn velikostí ztráty sluchu rodičů a také komunikačním systémem, který běžně užívají. Komunikační systémy byly podrobně představeny v první kapitole. Pro doplnění jsou uvedena možná úskalí ve volbě daného komunikačního systému ve vztahu k slyšícímu dítěti. V případě, že se neslyšící rodič rozhodne na své slyšící dítě mluvit, ale jeho orální způsob komunikace není dostatečně zvládnut, je zde riziko předání chybných řečových vzorů a nesprávné gramatické struktury. Dalším problémem by mohla být i velmi hlasitá mluva neslyšícího, která by pro dítě mohla být nejen nepříjemná, ale mohla by jej také odrazovat od další vzájemné komunikace. V případě volby kombinace znakování a mluvení současně, vzniká individuální systém komunikace, který je většinou funkční pouze v rámci dané rodiny. Objevují se zde nově vytvořené, nebo zjednodušené znaky a mluva je omezena pouze na některá slova. V tomto případě se nejedná o plnohodnotný jazykový systém. Rizikem je míchání dvou odlišných gramatických struktur. Rodiče, kteří na své dítě znakují, mohou slýchat od okolí obavy, že se dítě nenaučí mluvit. Není tomu tak. Dítě je od narození vybaveno potřebnými schopnostmi, aby se naučilo komunikovat. Je tedy schopno si přirozeně osvojit jazyk, který jej obklopuje. Značná část slyšících dětí, na něž rodiče znakovali, považuje znakový jazyk za svůj jazyk mateřský. (Redlich, 2008a, Hronová, 2005)

Poradkyně pro ranou péči Marcela Peřinová rodičům doporučuje, aby se svým dítětem používali takový jazyk, který je jim nejbližší. Dále upozorňuje na situaci, kdy se neslyšící rodiče příliš zaměří na řeč dítěte. Ve snaze, aby se dítě naučilo co nejlépe mluvit, již nevěnují takovou pozornost zdokonalování komunikace mezi dítětem a jimi samotnými. Pokud se tedy dítě například ve znakovém jazyce cíleně nepodporuje v učení, může dojít k tomu, že tomuto jazyku nebude plně rozumět. To může vést k problémům v komunikaci mezi nimi. Je tedy vhodné najít optimální rovnováhu. Pro slyšící dítě vyrůstající v neslyšící rodině je důležité, aby bylo vystavováno mluvené řeči. Optimálně by se tomu mělo dít již od narození dítěte. To je možné realizovat skrze návštěvy prarodičů, příbuzných nebo kamarádů. Další variantou mohou být návštěvy mateřských center nebo nástup dítěte do mateřské školy v dřívějším věku. Důležité ale je, aby byla řeč dítěti

zprostředkována živým člověkem, nikoliv skrze rádio nebo televizi. Rodič by měl mít vždy na paměti, že je to právě on, který s dítětem má trávit nejvíce času. (Motejzíkova)

Mnohdy se stává, že prarodiče podceňují rodičovské schopnosti svých dospělých dětí. Většinou to souvisí s tím, že mají tendenci se o své dospělé děti v určité míře stále starat a tuto péči přirozeně přenáší i svá vnoučata. Další možností důvodu zásahu do výchovy může být fakt, že oni sami měli děti neslyšící a jejich výchova a vzájemné vztahy nebyly úplně nejlepší. Role prarodiče je ve výchově dítěte neodmyslitelná. Také jsou to právě oni, kteří mohou mít s výchovou více zkušeností. Nesmí však nastat situace, kdy prarodiče budou své vnouče vychovávat místo jeho rodičů. Neslyšící rodič tak ztrácí nejen vliv nad výchovou svého dítěte, ale ve většině případů také dochází k narušení citového vztahu mezi nimi. (Motejzíkova; Prochešová, 2013; Redlich, 2008)

Někdy se však stává, že i sami neslyšící rodiče ve strachu z jazykové bariéry a vývoje řeči svého slyšícího dítěte o takovou pomoc požádají. Tuto situaci dokládá výpověď muže z pořadu Televizního klubu neslyšících: „*Od dvou let do maturity jsem trávil většinu času u prarodičů, kteří slyšeli. A na víkendy jsem jezdil ke svým rodičům.*“ (TKN, 2021b)

Stejně jako v intaktní společnosti jsou dané společenské normy a pravidla, tak i ve světě neslyšících jsou dané zvyklosti, charakterizující tuto společnost. To, co je ve světě neslyšících vnímáno jako běžné a přirozené, může být v intaktní společnosti bráno jako nevhodné nebo dokonce drzé. Neslyšící rodina přirozeně předává slyšícímu dítěti své normy chování a kulturní tradice. Problém nastává tehdy, pokud slyšící dítě vychované v neslyšící rodině použije naučený projev chování v intaktní společnosti. Dítěti může nějakou dobu trvat, než se naučí rozeznávat jednotlivé hranice a pravidla pro užívání daných norem. Může se jednat o klepání na dveře, ukazování na lidi prstem, tykání lidem, kdy to není společensky vhodné, nebo poklepání na rameno. (Strnadová 2002 in Redlich 2008a)

Logopedka Pavla Pražáková v rozhovoru pro pořad Televizního klubu neslyšících vyzývá neslyšící rodiče slyšících dětí, aby se nepodceňovali a aby si ve výchově a komunikaci se svými dětmi věřili. Doporučuje setkávání se s dalšími takovými rodinami a účastnění se táborů pro CODA děti. Dále také upozorňuje na potřebu plnohodnotné komunikace mezi rodičem a dítětem. Je potřeba, aby rodič i dítě byli schopni si navzájem sdělit svá přání, radosti i těžkosti. Což se v současné době spíše neděje, z důvodu nedostatečně hluboké komunikace, kterou užívají. (TKN, 2021a)

3 Komunikace a výchova slyšícího dítěte neslyšících rodičů

3.1 Metodologie a cíl práce

Cílem práce je zjistit pohledy slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich rodin na vzájemnou komunikaci v rodině i mimo ni.

Dle výše zmíněného cíle práce byly určeny výzkumné otázky. K zodpovězení těchto výzkumných otázek dojde na základě výsledků výzkumného šetření.

Výzkumná otázka č. 1

Jakým způsobem u dětí probíhalo osvojování si komunikačního systému?

Výzkumná otázka č. 2

Jaký komunikační systém užívají slyšící děti a neslyšící rodiče k vzájemné komunikaci mezi sebou?

Výzkumná otázka č. 3

Jak rodina pohlíží na funkčnost zvoleného komunikačního systému?

Výzkumná otázka č. 4

Jak ovlivnil užívaný komunikační systém v domácím prostředí způsob komunikace dítěte s intaktní společností?

Vzhledem k cíli práce, který má přinést hlubší vhled do dané problematiky, byl jako nejvhodnější způsob zvolen kvalitativní výzkum. Tento přístup umožňuje podrobný popis poznaného se zohledněním dalších situací a procesů s tím souvisejících. Dochází k vytváření obrazu dané problematiky na základě sběru dat. Kvalitativní výzkum je dle Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 17) „*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka je rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realit.*“

Metodou pro sběr dat byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který je považován za jeden z nejeftivnějších prostředků k získávání informací. Tato metoda je postavena na vytvořených otázkách, které mají vést k vytvoření komplexnější představy a pochopení dané problematiky. Výhodou je, že dodržení pořadí a případně striktní formulace otázek není nutná. To umožňuje výzkumníkovi citlivě reagovat na výpovědi dotazovaného

a na základě nich také vhodně doplňovat otázky další. Polostrukturovaný rozhovor je založen na předpokladu rovnosti všech účastníků rozhovoru a na srozumitelnosti otázek. (Mišovič, 2019)

3.2 Charakteristika zkoumaného vzorku a sběr dat

Při výběru respondentů pro tuto práci byla stanovena jediná podmínka, kterou bylo, aby se jednalo o rodinu tvořenou minimálně jedním slyšícím dítětem a oběma rodiči neslyšícími. Další podmínky jako věk respondentů, sluchové postižení v širší rodině či užívaný komunikační systém nebyly stanoveny.

Oslovení případných respondentů proběhlo několika různými způsoby. První z nich bylo prostřednictvím instagramových účtů věnujících se problematice sluchového postižení. Konkrétně se jednalo o instagramový účet *ne_slyším* a instagramový účet *mluvit_potichu*, které mou výzvu zveřejnily. Dále jsem se obrátila na veřejnou facebookovou stránku CODA CZ – Slyšící potomci neslyšících rodičů. Písemně i osobně jsem oslovila organizaci Tichý svět o. p. s. Kromě výše zmíněného došlo i na oslovení respondentů skrze společné přátele.

Za účelem atraktivnějšího oslovení respondentů jsem vytvořila grafickou verzi výzvy se základními informacemi (viz příloha č. 1). V následné komunikaci se zájemci proběhlo poskytnutí bližších informací. Celkově byla účast na průzkumu rozjednána se sedmi rodinami. Následně však došlo k ukončení komunikace nebo rozmyšlení si účasti na výzkumu u 4 z nich. Výsledný průzkum se tedy nakonec uskutečnil se 3 rodinami, celkově tedy se 6 respondenty.

Účastníci průzkumu bydlí v Jihomoravském kraji a v Praze. Dvě rodiny žijí ve městě v bytě a jedna rodina bydlí na vesnici v rodinném domě. Neslyšící rodiče pracují v různých sférách pracovního trhu a slyšící děti navštěvují ve dvou případech státní střední školu a v jednom případě soukromou konzervatoř.

Respondentům byly nabídnuty dvě možnosti zrealizování rozhovoru, a to buď osobně, nebo online formou. Dvě rodiny upřednostnily osobní setkání a jedna rodina si zvolila online formu. V případě rodiny č. 1 se rozhovor uskutečnil v jimi vybrané kavárně. Setkání s rodinou č. 2 proběhlo v rodinném domě u příbuzných rodiny. S rodinou č. 3 jsme se spojili skrze platformu Zoom. Ve všech případech probíhaly rozhovory podobným způsobem. Proběhlo úvodní představení, seznámení, zopakování účelu

rozhovoru a zodpovězení případných otázek. Respondenti byli ujištěni o tom, že všechny informace budou anonymizovány a že mohou odmítnout zodpovědět jakoukoliv otázku bez udání důvodu. Na základě souhlasu respondentů byly rozhovory hlasově nahrávány. Rozhovor s každým respondentem probíhal zvlášť. Rozhovory se slyšícími dětmi proběhly v českém jazyce. V případě každého neslyšícího rodiče byl s dostatečným předstihem zjištěn preferující komunikační systém, ve kterém si přejí, aby byl rozhovor veden. Ve všech třech případech se jednalo o český znakový jazyk. Rozhovor s rodičem první rodiny tlumočil jeho dospělý potomek. U zbylých dvou rozhovorů s neslyšícími rodiči byl přítomen profesionální tlumočnick českého znakového jazyka.

Rozhovory byly realizovány v prosinci 2022 a v březnu 2023. Audiozáznamy byly doslovně přepsány do písemné podoby a následně proběhla analýza získaných informací.

Jména respondentů a jejich příbuzných byla pro účel této práce záměrně nahrazena.

3.3 Vlastní případový průzkum

3.3.1 Případová studie rodiny č. 1

Rodina se skládá z matky Anny, otce Antonína a dvou dětí. Otcí je 49 let a je v invalidním důchodu. Od narození je neslyšící a při komunikaci používá český znakový jazyk. Matka Anna je 46letá žena, která se narodila na obě uši totálně hluchá. Pracuje jako švadlena v chráněné dílně a ke komunikaci užívá převážně český znakový jazyk a odezírání. Starší z jejich dvou dětí je 18letá dcera Adéla, která navštěvuje třetí ročník střední uměleckoprůmyslové školy. Posledním členem rodiny je syn Adam. Adamovi je 13 let a navštěvuje základní školu. Obě jejich děti jsou slyšící. Rodina bydlí v rodinném domě se zahradou v malé vesnici nacházející se poblíž menšího města.

Rozhovor probíhal s matkou Annou a její dcerou Adélou.

Neslyšící rodič

Matka Anna se narodila jako neslyšící dítě. Jednalo se o první výskyt sluchového postižení v rodině. Navštěvovala mateřskou, základní i střední školu pro osoby se sluchovým postižením. Ve všech případech, tedy již od mateřské školy, pobývala na internátě. Střední školu po pěti letech zakončila maturitní zkouškou. Se svými rodiči komunikovala pomocí vymyšlených znaků. Těch ovšem nebylo mnoho, a tak

komunikace probíhala i pomocí psané formy českého jazyka a odezíráním. Tento způsob s rodiči praktikuje i nadále, případně jí tlumočí dcera Adéla. Se sestrou komunikovala a dodnes komunikuje pomocí prstové abecedy. Narodila se a žila na Slovensku, ale v dospělosti se provdala a přestěhovala se za manželem do České republiky. Když žila na Slovensku, užívala slovenský znakový jazyk, ale po přestěhování ji manžel naučil český znakový jazyk, který v současné době používá. Již několik let pracuje v chráněné dílně jako švadlena, ale tato práce ji nebaví a není s ní příliš spokojená.

Otec Antonín užívá při komunikaci český znakový jazyk. Matka Anna se vedle českého znakového jazyka spoléhá také na odezírání, ale sama orálně nehovoří. Vzhledem k tomu, že oba rodiče užívají primárně český znakový jazyk, volbou komunikačního systému pro své děti si byli jisti. *„Předtím, než se děti narodily, jsme se s manželem bavili o tom, že je jedno, jestli budou slyšící nebo neslyšící, ale rozhodně musí umět znakovku. Byli jsme rozhodnutí, že je to naučíme. (...) Bylo to pro nás důležité, aby děti prostě znakovaly. Abychom si v tom úzkém kruhu rodinném rozuměli.“* Jednalo se tedy o jasnou volbu a kromě českého znakového jazyka žádný jiný komunikační systém nezvažovali a ani nezkoušeli. Obě děti bez problémů začaly znaky velice rychle vnímat a osvojovat si je. Zhruba do prvního roku života dcery k nim často do domácnosti docházela babička (matka otce). Navštěvovala je zhruba třikrát do týdne a své vnučce se intenzivně věnovala. Podle matky Anny to nebylo vyloženě cílem, aby babička učila dítě mluvit, ale nakonec to vyplynulo ze situace. Navíc v čase narození Adély babička odcházela zrovna do důchodu a žila ve stejné vesnici. S rodiči tedy probíhala komunikace skrze český znakový jazyk a s babičkou jazykem českým. První problém nastal při nástupu dcery Adély do mateřské školy, kdy dívka na všechny automaticky znakovala. Dívka sice v komunikaci s babičkou běžně užívala český jazyk, ale znakový jazyk byl pro ni jazykem častěji užívaným a přirozenějším. Po nástupu do mateřské školy, tedy kolem 4 let věku Adély, babička zařídila logopedku. Po čase pobytu v mateřské škole a spolupráci s logopedkou dívka již žádné potíže neměla. U syna Adama byla situace obdobná. Taktéž po nástupu do mateřské školy nejdříve jenom znakoval a následně docházel na logopedii. U něj se však objevily i problémy s výslovností několika hlásek a terapie trvala delší dobu. Matka si myslí, že ačkoliv Adam komunikoval se svou sestrou v českém jazyce, jeho problémy s řečí pramení z toho, že jemu se v řeči babička tolik nevěnovala, protože z osobních důvodů již tak často rodinu nenavštěvovala.

V současné době komunikace mezi rodiči a dětmi probíhá výhradně českým znakovým jazykem. Děti mezi sebou však komunikují jazykem českým. Občas se stane, že při komunikaci nastanou nejasnosti, nebo že nedojde k pochopení. V takovém případě si danou situaci vysvětlují na několikrát. *„Myslím, že dochází k nějakým drobným nedorozuměním často. Ale vždycky si to vysvětlíme. Pomocí znakovky a výrazu ve tváři to vždy nějak uděláme.“* Celkově je matka s nastavenou komunikací v rodině spokojená a hodnotí ji jako funkční.

Většinu záležitostí spojených se školou jako třídní schůzky apod. zařizovala a zařizuje ve většině případech babička dětí. V případě vyřizování určitých záležitostí s úřady nebo při komunikaci s lékaři děti běžně působí jako tlumočníci daných situací. Častěji však starší dcera Adéla než mladší syn. *„To se stává celkem často, že děti tlumočí. (...) Ale v posledních měsících jsme to s manželem přehodnotili, že to asi nedělá úplně dobře dětem. Takže se snažíme vyhledávat tlumočníci. A až když to nejde přes toho tlumočníka, tak pak ty děti.“* Také popisuje určité vnitřní dilema související s touto oblastí. Na jedné straně potřeba domluvit se, ale na straně druhé určitý diskomfort, který vychází z přítomnosti dítěte u nepříjemných situací souvisejících s její osobou.

Za nejnáročnější matka považuje období, kdy byla dcera ještě malá a bylo třeba řešit vzniklé situace v intaktní společnosti. *„Když byla dcera malá a ještě nezvládla tlumočit a když onemocněla, tak jsem se bála, jak se domluvíme s tím doktorem. To bylo dost těžké, zhruba do těch 4 let. Potom už doktor komunikoval většinou přímo s tím dítětem.“*

Výchova obou dětí byla bezproblémová. Primárními osobami podílejícími se na výchově dětí byli jejich rodiče, tedy matka a otec. Spolu s nimi se na výchově výrazně podílela i babička dětí, což někdy vedlo k neshodám. *„To se stávalo velice často. Babička, tedy moje tchyně, se snažila neustále zasahovat do naší výchovy. Tím, že je naučila mluvit, byla u nás často, tak pak následně hodně zasahovala do výchovy.“* Kromě zmíněných neshod s tchýní nenastaly žádné výrazné situace, kdy by si rodiče nevěděli při výchově rady. Výchovu intuitivně zvládli a ani nepociťují žádné omezení plynoucí z jejich vady sluchu. Matka si nevybavuje žádnou situaci, kdy by potřebovala pomoc nebo radu ohledně výchovy. Vzhledem k tomu, že mají v rodině velice hezké vztahy, svou výchovu hodnotí jako úspěšnou. Nejvíce si váží blízkého vztahu s dcerou, která je pro ni velkou oporou a na kterou se může vždy spolehnout.

Slyšící dítě

Adéla je 18letá dívka, která studuje na uměleckoprůmyslové škole obor fotografie. Navštěvovala běžnou mateřskou školu a následně základní školu na vesnici, kde bydlí s rodinou. Odklad školní docházky neproběhl.

Od útlého věku dívka s rodiči komunikuje pomocí českého znakového jazyka. Označuje jej za svůj mateřský jazyk, který je pro ni přirozený. Vedle komunikace s rodiči jej užívá také v komunikaci s jinými neslyšícími, se kterými se jako rodina scházejí. Uznává však, že se necítí v komunikaci znakovým jazykem stoprocentně jistá. V rodině užívají interní znaky, které nejsou použitelné při komunikaci s jinými neslyšícími jedinci. *„Máme zdomácnělé některé znaky. Spíš bych řekla, že pomíchanou češtinu a slovenštinu. Takže se pak stává, že já plně nerozumím jiným neslyšícím, nebo oni mě.“* Největší problém vnímá v nedostačující slovní zásobě, která jí pak způsobuje pocit omezenosti v komunikaci. *„Mnohem líp se vyjádřím pomocí úst než znaky. Tím, že neznám znak úplně na vše, se cítím jakoby trochu zablokována. (...) Na lepší domluvu to stačí, ale abych se tím plně vyjádřila, to ne.“* Z toho důvodu se cítí komfortněji spíše v jazyce českém. Ten užívá v komunikaci s většinovou společností a doma s bratrem, případně babičkou. Mezi jazyky bez problému hladce přepíná. *„Myslím si však, že se víc dívám na lidi než ostatní, když na ně mluvím.“*

První stupeň základní školy byl pro dívku velice obtížný, a to z toho důvodu, že narážela na odlišné kulturní a jazykové zvyklosti. Od neslyšících jedinců byla naučena mluvit ve zkratce a napřímo. Takovýto způsob komunikace a jednání byl však ve škole vnímán jako provokativní a nevychovaný. *„Když mě naštvála spolužačka, ukázala jsem jí pěst. A bylo to vnímáno hrozně zle a já nechápala, proč by to mělo být zlé. Jak jinak jsem jí měla říct, ze mě štve?“* Nejhorší podle Adély však byly situace, kdy škola řešila kázeňské problémy s rodiči a s babičkou a ona u toho musela být přítomna a tlumočit.

Tlumočení obecně dívka nevnímá nijak příjemně. Nyní to pro ni nepředstavuje takovou zátěž, ale v období dětství a puberty to pro ni bylo velice stresující. Ze strany okolí cítila obrovský tlak na svoji vlastní osobu. *„Člověk se snaží působit dobře a rozumně. Snaží se působit tak, že tomu rozumí, ale bylo mi devět, nerozuměla jsem tomu.“* Je nutné danou informaci přijmout, pochopit a přetlumočit rodičům tak, aby byla pro ně snadno uchopitelná a následně zpět předat původnímu mluvčímu. *„Někdy se stává, že to*

nechápu kompletně a už jim to nejde nijak jinak předat. Tak se domluvíme, že to vyřeším a jim předám jen jasné instrukce. Jenomže pak jsou ti lékaři naštvaní, že to kompletně netlumočím. No a to nejde vysvětlit každému, že je to těžké.“ Stejně tak složité pro ni bylo i vyřizování telefonátů za rodiče v období, kdy měla introvertnější etapu života a hovořit s cizími lidmi jí nebylo příjemné. V pozadí toho všeho však bylo vědomí rodičům co nejvíce pomoci.

Podle Adély jsou vztahy v rodině hezké. Stejně jako její matka i ona si váží jejich vzájemného vztahu a taktéž je ráda za blízký vztah se svým bratrem. Otázka podpory a spolehnutí se na rodiče v ní však vyvolává rozporuplné emoce. *„To je zrovna taková věc, se kterou vnitřně celkem bojuju. Určitě cítím, že mě mají fakt hodně rádi. To teplo domova a tu lásku, to nejde zapřít.“* Na druhou stranu popisuje situace, kdy si sama neví rady, ale na rodiče se obrátit nemůže, protože ví, že by jí s tím nepomohli. *„Já se ptám svých kamarádů, a ti kamarádi mi řeknou, že neví, že jim to vyřizuje mamka. A mě to našťve.“* Taktéž postrádá hlubší porozumění, které s sebou však nese právě potřebu komplexní funkční komunikace mezi jedinci. *„My si rozumíme, technicky vzato, ale nechápeme, co jeden druhému říká.“* Společné rozhovory jsou poté spíše praktického rázu bez hlubších vnitřních sdělení. *„Reálně si neseďneme a nepovykládáme si, jak se cítíme, co se doopravdy děje. A to mi hodně chybí.“* Podobným způsobem to vnímá i její bratr Adam. Adéla se tak snaží mu být co nejvíce nápomocná a v některých situacích nahrazovat pozici rodiče.

Shrnutí případové studie rodiny č. 1

Komunikace v rodině probíhá českým znakovým jazykem. Pro něj byli rodiče rozhodnutí ještě před narozením dětí. Pro rodiče se jedná o přirozený systém, který užívají v komunikaci mezi sebou, s dětmi a v komunitě Neslyšících. S komunikací znakovým jazykem v rodině jsou rodiče spokojeni. Děti s jeho osvojováním neměly žádné potíže a díky babičce a následnému navštěvování mateřské školy a logopedie si bez problémů osvojili i jazyk český. Matka uznává, že v průběhu komunikace často dochází k drobným nedorozuměním, ale dle jejich slov se vždy nějak domluví. V komunikaci s intaktní společností se rodiče velice často spoléhají na tlumočení svých dětí. Matka zmiňuje, že v posledních měsících si s manželem začali uvědomovat možný diskomfort, který děti při tlumočením mohou pociťovat a rozhodli se snažit více využívat tlumočnických služeb profesionálů. Je však zarážející, že se nad touto problematikou začali zamýšlet až nyní,

tedy zhruba po 14 letech tlumočení jejich starší dcery. Ta komunikaci v rodině nevnímá tak bezproblémově jako její matka. I když jsou schopni se na všech podstatných věcech do určité míry domluvit, postrádá obsáhlejší a hlubší komunikaci a s tím související pochopení a sdílení. Dívka se rodičům nemůže svěřit se svými starostmi a emocemi, protože na to jejich úroveň nastaveného komunikačního systému nestačí. Velice ji tato skutečnost mrzí, protože takové sdílení s rodiči potřebuje a chybí jí to. O to více se snaží být oporou svému bratrovi, se kterým mají blízký vztah a se kterým spolu komunikují českým jazykem. Otázka podpory v rodině taktéž není jednotná. Matka ze strany dětí pocituje podporu a je ráda za blízké vztahy které mezi sebou v rodině mají. Dcera však má pocit, že se na rodiče ve většině případech spolehnout nemůže. Většinu záležitostí spíše zařizovala od útlého věku rodičům ona, než aby tomu bylo obráceně. Na druhou stranu však ze strany rodičů pocituje lásku a teplo domova které jí poskytují, za což je vděčná.

3.3.2 Případová studie rodiny č. 2

Rodina číslo 2 žije na okraji Prahy ve větším bytě a tvoří ji celkem 7 členů. Matka Blanka a její dvě děti z předchozího manželství. Nejstarší dceři Barboře je 16 let a navštěvuje gymnázium v Praze. Mladší Beáta navštěvuje základní školu a je jí 13 let. Manželé se rozvedli a Blanka se po čase podruhé vdala. Její druhý manžel Bedřich má taktéž oboustrannou těžkou vadu sluchu a mají spolu tři děti. Bedřich má ještě dvě dospělé děti z předchozího vztahu, ale ty s nimi nežijí v jedné domácnosti. Všechny děti se narodily bez jakékoliv sluchové ztráty.

Rozhovor probíhal s matkou Blankou a její nejstarší dcerou Barborou.

Neslyšící rodič

Matka Blanka trpí oboustrannou velmi těžkou vrozenou vadou sluchu, kterou má od dětství kompenzovanou sluchadly. Nikdo z příbuzných sluchovou ztrátou netrpěl. Navštěvovala základní a poté střední školu pro osoby se sluchovým postižením, kde se vyučovalo orální metodou s občasným užíváním znakového jazyka u některých pedagogů. Později vystudovala vysokou školu. Její první manžel byl těžce nedoslýchavý.

Spolu mají dvě slyšící dcery Barboru a Beátu. Manželé se rozvedli a Blanka se po čase podruhé vdala. S druhým manželem má další tři děti.

Rodiče nebyli plně rozhodnutí, jaký komunikační systém pro své dítě zvolí. Důležité však pro ně bylo, aby se s dítětem dokázali bez větších obtíží domluvit a aby se dítě později domluvilo v intaktní společnosti. Vzhledem k tomu, že rodiče užívají v komunikaci s majoritní slyšící společností český jazyk v kombinaci s odezíráním, rozhodli se, že i se svým dítětem budou nejdříve orálně komunikovat. Orální způsob českého jazyka doplnili také o znakovanou češtinu. Postupem času v komunikaci začali upouštět od znakované češtiny a naopak přecházeli k užívání českého znakového jazyka. Všechny děti přirozeně vnímaly a osvojovaly si komunikační systémy, kterými je rodiče obklopovali. Rodinu velice často navštěvovali prarodiče. *„Úplně jsem to neřešila a neplánovala, aby prarodiče docházeli k nám domů a na děti mluvili, přišlo to tak nějak přirozeně. Navíc děti s prarodiči měly a mají velice krásný vztah.“* Děti neměly žádné potíže s řečí, což dle rodičů vychází právě z péče prarodičů. Větší problémy s porozuměním se v komunikaci nevyskytovaly. *„Pokud jsme si v něčem nerozuměli, tak se to zopakovalo, zkusilo vysvětlit jinak.“* V současné době je komunikace mezi rodiči a dětmi převážně pomocí českého znakového jazyka. Občas si z důvodu nedostatečné znalosti znaků ze strany dítěte dopomohou orální mluvou a odezíráním. *„Někdy mně slova opravují, ale jinak máme pohodovou komunikaci.“* Děti mezi sebou komunikují pomocí českého jazyka.

Matka hodnotí nastavenou komunikaci v rodině jako plně funkční. Jako největší pozitivum vnímá, že se každý jednotlivý člen rodiny dokáže bez větších obtíží domluvit s jakýmkoliv jiným členem blízké nebo vzdálenější rodiny. Zpětně by na komunikaci se svými dětmi nic zásadního neměnila. *„Možná bych více znakovala než orálně, ale jsme spokojeni.“*

Pro rodiče je velice důležité, aby se jako rodina stýkali se společnými přáteli. Aby se jejich děti účastnily společných setkání a trávily čas společně s nimi a jejich neslyšícími přáteli. V tomto směru je matka ráda, že i když jsou děti slyšící, ovládají český znakový jazyk a nemají problém si popovídat s jakýmkoliv jedincem se sluchovou vadou.

Na výchově dětí se přirozeně podíleli všichni členové rodiny, nejvíce však samotní rodiče. Nikdo neměl tendenci rodičům do výchovy zasahovat. Matka nevnímá žádné

limity nebo překážky vyskytující se při výchově. Rodina si za společný cíl klade vzájemnou komunikaci, respekt, společné zážitky a samostatnost jednotlivých členů.

Slyšící dítě

Barbora je 16letá dívka navštěvující druhý ročník gymnázia. Mateřskou školu a základní školu absolvovala poblíž místa bydliště.

Za svůj mateřský jazyk považuje jednoznačně jazyk český. V něm komunikuje ve většině případů, tedy s okolím, ve škole, se sourozenci a širší rodinou. V dětství na ni rodiče orálně hovořili, ale jejich projev nebyl vždy gramaticky naprosto správný. Za svůj mluvní vzor považuje babičku, se kterou se často vídala a se kterou si spolu hodně povídaly. V současné době s rodiči komunikují výhradně českým znakovým jazykem, případně v kombinaci s mluvenou češtinou. *„Znakový jazyk je pro mě druhý jazyk, který se učím souběžně s češtinou odmala. Učili mě rodiče a pořád se učím jeho používáním mezi neslyšícími.“* I přesto v komunikaci s rodiči nevidí žádné zásadní nedostatky. Vždy se spolu bez problému domluví a nevznikají žádná nedorozumění. K nepochopení dochází většinou pouze tehdy, pokud v komunikaci použije slovní hříčku nebo metaforu. V případě komunikace na dálku hojně využívají chaty, e-maily a videohovory.

Občas nastanou situace, kdy je potřeba, aby Barbora svým rodičům tlumočila. Jedná se však spíše o výjimečné situace, a to i z toho důvodu, že jsou rodiče schopni velice dobře odezírat a bez problémů se domluvit. *„Je to něco, co беру jako přirozené. Pomocť rodičům k jednodušší komunikaci. Je to pro mě v pohodě.“* I když jí tlumočení rodičům nevádí, přiznává, že zažila i pár méně příjemných momentů. Jednalo se však spíše o neznalost, nebo nevhodné chování ze strany slyšících. *„Doktorka mluvila přímo na mě, což není úplně ideální, když mluví o diagnóze nikoli mojí, ale někoho jiného. Pak mi ještě oznámila, že mi to rychle řekne, ale ať to mamce nepřekládám teď. Ať jí to řeknu až venku. Mamka by se tím pádem nemohla případně na něco doptat, což mi přijde nespravedlivé.“*

Fakt, že jsou její rodiče neslyšící, si uvědomovala již odmalička. Uvádí momenty, kdy jako malé dítě byla u kamarádky a tam jí došlo, že tito rodiče slyší. Reagovali totiž na to, o čem si s kamarádkou povídaly. Vzhledem k tomu, že se běžně od dětství pohybovala mezi slyšícími i mezi neslyšícími jedinci, nad tím nikdy výrazně nepřemýšlela a brala to jako něco přirozeného.

Všichni v rodině jsou si velice blízcí a mají spolu hezké vztahy. „*Navzájem si pomáháme a nasloucháme si.*“ Ze strany rodičů Barbora cítí pocit podpory a důvěry. Může se na ně ve všem spolehnout a s čímkoliv se na ně obrátit. A také se snaží, aby to stejné cítili i její rodiče. „*Jsem za to vděčná a uvědomuji si, že to není samozřejmost. A jsem také ráda, že ve mě mají důvěru.*“

Shrnutí případové studie rodiny č. 2

Rodiče v komunikaci se svými dětmi vyzkoušeli více komunikačních systémů. Nejdříve užívali orální způsob komunikace a znakovanou češtinu. Později však od ní začali upouštět a přešli na užívání českého znakového jazyka. Ve všech případech si děti komunikační systémy osvojovaly bez obtíží. V současné době spolu rodiče s dětmi komunikují českým znakovým jazykem. V případě chybějící slovní zásoby nebo nedorozumění si občas vypomohou užitím orální komunikace. Žádná zásadní nedorozumění však nevznikají. Sourozenci mezi sebou hovoří českým jazykem. Dívka český znakový jazyk vnímá jako svůj druhý jazyk, který se stále učí. V obou případech, tedy i dítě i rodič vnímají nastavenou komunikaci jako funkční a plnohodnotnou. Ze strany svých rodičů cítí pocit podpory a důvěry. Stejně tak situaci vnímá matka ze strany všech svých dětí. Rodina působí jako harmonická a všichni její členové mají mezi sebou hezké vztahy.

3.3.3 Případová studie rodiny č. 3

Poslední, tedy 3. rodina, žije v bytě v Praze a tvoří ji matka Dana, otec Daniel a dcera Diana. Otec se narodil jako plně neslyšící na obě uši. Pochází ze zahraničí, ale ve svých 12 letech se s rodiči přestěhoval do České republiky, kde nastoupil do školy pro neslyšící a začal se přirozeně učit český znakový jazyk.

Rozhovor proběhl s matkou Danou a dcerou Dianou.

Neslyšící rodič

Matka Dana se narodila jako zdravé a slyšící dítě. Ve třech letech však prodělala zánět středního ucha, po kterém ohluchla. Se svými rodiči užívala a dodnes užívá mluvený jazyk, díky čemuž se také naučila velice dobře odezírat. Mateřskou školu navštěvovala se slyšícími dětmi ve městě, kde bydlela. První třídu absolvovala také ve škole běžného typu, ale tam již nastaly velké problémy s porozuměním mluveného slova, a tak

přestoupila na internátní školu pro nedoslýchavé. Jednalo se o školu s orální metodou výuky, kde bylo zakázáno znakovat. Po absolvování základní školy nastoupila na učiliště pro sluchově postižené, kde se vyučila švadlenou a poté ještě absolvovala nástavbové studium zakončené maturitní zkouškou. V průběhu studia na střední škole se naučila český znakový jazyk.

Při volbě komunikačního systému pro dceru rodiče čerpali ze zkušeností jiných neslyšících rodin. Nejdříve dostávali rady od známých neslyšících, aby na dítě mluvili, protože pokud by znakovali, dítě by se nikdy nenaučilo pořádně mluvit. Když ovšem sledovali, jakým způsobem komunikace v takové rodině funguje, odradilo je to. Oproti tomu v jiné rodině, kde spolu rodiče a děti znakovali, komunikace fungovala a probíhala hladce. To bylo pro rodiče inspirací a rozhodli se pro český znakový jazyk. *„Pro mě to byl prostě vzor, že já to chci také tak a že prostě mluvit se potom naučí. (...) Šlo mi primárně o to, abychom měli hezký a kvalitní vztah.“* Dcera s osvojováním komunikačního systému neměla žádné problémy. Znaky velice rychle začala vnímat a záhy také používat. *„Když jsem ji srovnala se stejně starými dětmi, které v té době nemluvíly, nebo začínaly říkat první slovíčka, tak ona už se mnou komunikovala znakovým jazykem, ukazovala znaky.“*

Rodiče si přáli pro dceru zajistit také mluvní vzor v českém jazyce. Nechtěli ale, aby se jednalo o nějakou uměle vytvořenou situaci, nýbrž něco, co přirozeně vyplyne. Nakonec se tím stal kontakt s babičkou, se kterou si dívka velice rozumí. Kromě návštěv u ní doma, které byly sice dlouhé, ale z důvodu vzdálenosti ne tak časté, se spojovali hlavně přes platformu Skype. Babička si pořídila počítač a každý den si s vnučkou takto na dálku volala. Dívka se také často setkávala s ostatními dětmi z rodiny ze strany matky. Pro rodiče bylo důležité, aby se navzájem setkávali, udržovali vztahy a také aby se dívka necítila sama vzhledem k tomu, že je jedináček. Otec zase často sportoval a brával dceru s sebou. *„Neslyšící měli fotbal a manžel ji bral s sebou. Často si neslyšící kluci mysleli, že dcera je neslyšící, protože od malička plyně znakovala. Pak teprve později zjistili, že je slyšící a byli v šoku. Protože ona přesně měla vyjadřování a mimiku jak neslyšící dítě.“*

V současné době komunikace v rodině probíhá pomocí českého znakového jazyka. Pokud se vyskytne situace, kdy otec není doma, matka s dcerou spolu znakují dvojím způsobem. V některých případech znakují běžně bez hlasu jindy naopak s hlasem.

V případě přítomnosti otce je vždy využíván čistý znakový jazyk, a to z toho důvodu, aby si všichni mohli plně rozumět.

Nejasnosti nebo nedorozumění v průběhu komunikace nevznikají. Pokud již nastaly situace, kdy se nepochopili, vždy si to dokázali vysvětlit. Tyto momenty však nepramenily z nedostačující komunikace, nýbrž z odlišností dvou jiných světů. *„Já respektuji to, že dcera je slyšící. Je součástí slyšícího světa a má nějaké myšlení. Já jsem součástí neslyšícího světa, kdy moje myšlení je zase v něčem jiném. A někdy jsme si musely vyjasnit některé věci, které jsou prostě odlišné.“*

Ve výchově jsou manželé jednotní a nevznikají žádné neshody. Pokud matka potřebovala, obrátila se pro radu ke své matce, tedy babičce dívky. Ta poradila, nikdy však neměla tendenci se do výchovy vměšovat, nebo více zasahovat. Jako jeden z nápomocných faktorů ve výchově matka vnímá skvělou spolupráci se základní školou, kterou dívka navštěvovala. Ačkoliv se jednalo o běžnou základní školu, paní třídní učitelka i paní ředitelka spolupracovaly s tlumočníci a samy měly snahu zjišťovat si informace týkající se komunity Neslyšících. *„Kdykoliv byly nějaké potíže, já jsem se mohla učitelce ozvat a spolu s tlumočníci to vyřešit. To bylo velké štěstí. A do té stejné školy chodily i jiné slyšící děti neslyšících rodičů, což byla také výhoda.“*

Vzájemné vztahy v rodině jsou velice hezké. Navzájem se snaží si pomáhat a trávit spolu volný čas. *„Když mám poslat e-mail, tak mi dcera pomáhá s gramatikou češtiny. Samozřejmě občas dělám chyby a nechci, aby na mě bylo nahlíženo negativně.“* Matka si také uvědomuje rozdílnost světa slyšících a neslyšících a snaží se být vůči oběma světům maximálně otevřená. *„Já se cítím být součástí i slyšícího světa, zajímá mě to. A také hlavně kvůli dceři, protože ona je slyšící. A zároveň mám velmi ráda svět neslyšících. Zajímají mě osudy i slyšících i neslyšících.“*

Slyšící dítě

Diana je 13letá dívka studující taneční konzervatoř. Rok navštěvovala mateřskou školu pro děti se sluchovým postižením a poté mateřskou školu běžného typu. Odklad neproběhl.

Jako svůj první mateřský jazyk vnímá jazyk znakový. Je jím obklopována doma a u přátel rodičů. Vzhledem k tomu, že byla od útlého věku v každodenním kontaktu s babičkou, se kterou si hrály a povídaly, osvojovala si zároveň i jazyk český. *„Takže mi to ulehčilo*

nebrat to nějak rozdílně. S rodiči jsem znakovala a s babičkou mluvila. Bylo to prostě přirozené. “Dívka komunikovala oběma jazyky a znala pravidla pro jejich užívání. Občas se však stalo, že z důvodu chybějící slovní zásoby užila oba jazyky současně. „Třeba v mateřské školce, když jsem si nemohla vzpomenout, jak se něco řekne v českém jazyce, tak jsem to odznakovala, ale nikdo mi nerozuměl. Ale teď už se mi to vůbec nestává. “

V současné době tráví dívka většinu času ve společnosti slyšící jedinců. Konkrétně hlavně ve škole a s přáteli. Spolu s tím se mění i charakter komunikačních příležitostí. Většinu dne hovoří českým jazykem. Znakový jazyk užívá pouze večer doma s rodiči, případně na návštěvách a akcích s jinými jedinci se sluchovým postižením. *„Kdybych byla mladší, tak určitě s neslyšícíma. Ale teď jsem starší a líp se vyjádřím spíš se slyšícíma. (...) Se slyšícíma si třeba jako víc rozumím. A tu konverzaci umím asi líp vést, než třeba s neslyšícíma. “*

V mladším věku jí nebyla příjemná pozornost okolí vznikající z užívání znakového jazyka na veřejnosti. *„Bylo to trapné, že se na mě lidi dívali. Když jsme třeba znakovali v metru. “* Nyní na to pohlíží opačným způsobem. Pozornost a zájem okolí vnímá spíše pozitivně. *„Na nové škole mě všichni obdivují, že něco umím. Protože to tam nikdo takto nemá, neslyšící rodiče. Takže třeba když jsme na soustředění a voláme s mamkou, tak všichni se seběhnou a pozorují, jak spolu znakujeme. (...) Dokonce jsem měla před třídou přednášku, kde jsem učila nějaké znaky. “*

V komunikaci s rodiči nevnímá žádný zásadní problém. Občas jí připadá unavující danou informaci rodičům dokola opakovat, pokud se hned nepochopí. Nikdy se však nejednalo o takovou situaci, která by v ní vyvolala pocit, že si nerozumí, nebo že komunikace nefunguje. Je ráda, že se na své rodiče může ve všem spolehnout a že jí ve všem podporují.

Velkou výhodou ve sdílení zkušeností vnímá v setkávání se s dalšími rodinami s neslyšícími rodiči a slyšícími dětmi. S matkou se také účastnila CODA tábora, ze kterého si přivezla pozitivní zážitky a zkušenosti. *„Bylo to něco jiného než normální tábor. Všechny ty děti věděly, jaké to je, když jsou ti rodiče neslyšící. A všichni tam s těma rodičema znakovali a všichni jsme normálně mluvili. “*

Dívka zmiňuje, že jí nedělá problém pohybovat se ve světě slyšících i ve světě neslyšících. V obou se vyskytuje od útlého věku a v obou se také dokáže dorozumět. Sama však vnímá větší náklonnost ke světu slyšících. Ačkoliv je podle ní s neslyšícími dospělými větší sranda, neslyšící děti vnímá jako více surové s odlišným chováním, které

jí jako malé nebylo příjemné. Z toho důvodu má pocit, že do světa neslyšících nikdy příliš nezapadla.

Shrnutí případové studie rodiny č. 3

Na základě pozitivních zkušeností jiných rodin se rodiče rozhodli pro komunikaci se svým dítětem zvolit český znakový jazyk. Jedná se o komunikační systém, který oba rodiče aktivně užívají. Otec komunikuje pouze českým znakovým jazykem. Matka užívá i orální mluvu a odezírání, ale nejčastěji komunikuje právě prostřednictvím českého znakového jazyka. Společná komunikace v rodině probíhá českým znakovým jazykem. Jediný rozdíl nastává, pokud není otec v domácnosti přítomný. V takových situacích se někdy matka s dcerou uchylují ke znakování s podporou hlasu. Žádné zásadní neshody a nedorozumění v komunikaci nevznikají. Matka i dívka by na nastavené komunikaci nic neměnily a hodnotí ji jako zcela funkční a plnohodnotnou. Velice zajímavá je myšlenka matky, která si uvědomuje, vnímá a akceptuje odlišnost dvou světů – tedy světa neslyšících a světa slyšících, které se její rodiny dotýkají. Staví se k tom tak, tyto světy jsou odlišné a stejně tak i lidé kteří jsou těchto světů součástí. Je třeba to takovým způsobem přijmout, ale zároveň se však kvůli své dceři snaží nalézt pomyslný most, který tyto světy spojuje. Dívka se cítí být součástí obou světů. Bližší ji však přijde svět slyšících, ve kterém se dokáže lépe vyjádřit a se kterým se více ztotožňuje. Vztahy v blízké ale i vzdálenější rodině jsou velice hezké. Rodina působí harmonickým dojmem.

3.4 Shrnutí a diskuze průzkumného šetření

V případě, kdy se rodičům se sluchovým postižením narodí slyšící dítě, hraje důležitou roli volba a užívání vhodného komunikačního systému. Tento systém však musí být funkční a všichni jeho uživatelé se v něm musí cítit komfortně. Neplnohodnotný komunikační systém se může negativně odrazit na vztazích mezi jedinci v rodině.

Cílem této práce bylo zjistit pohledy slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich rodin na vzájemnou komunikaci v rodině i mimo ni. Ke sběru dat byly použity polostrukturované rozhovory, které umožnily vytvořit přátelské a uvolněné prostředí rozhovoru a zároveň jej směřovat k získání potřebných informací vedoucích k naplnění cíle práce.

Na základě uvedeného cíle došlo ke stanovení výzkumných otázek, které byly všechny zodpovězeny dle získaných dat z výzkumného šetření.

Všechny tři rodiny, jež se účastnily výzkumu, vykázaly několik společných znaků. Prvním znakem, který byl zároveň podmínkou k účasti, bylo přítomné sluchové postižení u obou rodičů a zároveň jeho absence u jejich potomka. Ve všech případech měli rodiče při volbě komunikačního systému za cíl výsledný plnohodnotný a oboustranně fungující systém. Všem rodinám také byli velkou oporou prarodiče, kteří se aktivně podíleli na rozvoji komunikace dětí v českém jazyce. V některých případech častá přítomnost prarodičů a jejich snaha pomoci sice vedla k neshodám a zasahování do výchovy, ale ve většině případů veškerý podíl na výchově svých dětí nesli jejich rodiče. V případě jedné rodiny děti navštěvovaly v předškolním věku klinickou logopedku. V ostatních rodinách se u potomků nevyskytla žádná narušená komunikační schopnost. Ve všech případech potomci komunikují v českém znakovém jazyce a v jazyce českém. Sourozenci mezi sebou komunikují českým jazykem jako je tomu i se širší rodinou a intaktní společností. Dalším společným znakem jsou blízké vztahy mezi členy v rodině.

Zodpovězení výzkumných otázek

1. Jaký komunikační systém užívají slyšící děti a neslyšící rodiče k vzájemné komunikaci mezi sebou?

I přesto, že při výběru respondentů komunikační systém nehrál žádnou roli, ve všech třech případech rodiny nyní užívají český znakový jazyk. V případě rodiny č. 1 se jednalo o jasnou volbu a žádný jiný systém nebyl zvažován ani používán. Oproti tomu rodina č. 2 nejdříve vyzkoušela orální komunikaci a znakovanou češtinu. Postupem času však od znakované češtiny upustila a začala komunikovat pomocí českého znakového jazyka. V současné době spolu rodiče a děti hovoří převážně českým znakovým jazykem. V případě nedostačující zásoby znaků, nebo nepochopení se uchylují k užití orální mluvy s odezíráním. Rodina č. 3 svou volbu nejdříve důkladně zvažovala. Na základě získaných zkušeností z jiných rodin se nakonec jednoznačně rozhodla pro český znakový jazyk. Při volbě komunikačního systému bylo pro rodiče klíčové, aby se dokázali s dítětem plnohodnotně domluvit a vytvořit kvalitní vztah.

2. Jakým způsobem u dětí probíhalo osvojování si komunikačního systému?

Z rozhovorů vyplývá, že žádné z dětí nemělo problém při osvojování si zvoleného komunikačního systému. Vše probíhalo intuitivně a přirozeně. Děti začaly znaky velice rychle vnímat a používat. Matka z rodiny č. 3 v rozhovoru uvádí, že znaky, které dítěti předávala, podpořila často také obrázkem nebo fyzickým předmětem. Rodiče z rodiny č. 2, které na své děti zpočátku hovořili českým jazykem a později přešli k českému znakovému jazyku, taktéž nezaznamenali žádné potíže.

3. Jak rodina pohlíží na funkčnost zvoleného komunikačního systému?

Dle rozhovorů s rodiči vyplývá, že jsou jednotlivé rodiny se zvolenými komunikačními systémy spokojeny a hodnotí je jako zcela funkční. V případě výskytu nejasností nebo nedorozumění si sdělení zopakují nebo jiným způsobem dovysvětlí. Oproti tomu informace získané z rozhovorů s potomky neslyšících rodičů se tak jednoznačně neshodují. Ve dvou případech dítě nevnímá v komunikaci se svými rodiči žádné zásadní nedostatky. Na všem jsou schopni se navzájem domluvit a k žádným výrazným nedorozuměním nedochází. Dívka z rodiny č. 1 však takový názor nesdílí. S rodiči postrádá dostatečně hlubokou komunikaci, která by byla schopna obsáhnout všechny okruhy, o kterých má potřebu hovořit. V tomto případě je komunikace s rodiči spíše povrchní se zaměřením na praktické a organizační záležitosti.

4. Jak ovlivnil užívaný komunikační systém v domácím prostředí způsob komunikace dítěte s intaktní společností?

Skutečnost, že potomci se svými rodiči doma znakuji, nevnímají jako něco, co by se ve větší míře odráželo na jejich kvalitě užívání většinového jazyka společnosti. Ve všech třech případech se dětem intenzivně věnovali také prarodiče, kteří vystupovali jako mluvní vzor. Dvě z dotazovaných dívek užívaly znaky i v kontaktu se slyšícími vrstevníky. Jednalo se však o situace z předškolního a mladšího školního věku dívek, které se v později již neopakovaly. Dívka z rodiny č. 1 také narážela na odlišné pohlížení na způsob komunikace a jednání. To, co bylo doma vnímáno jako normální a běžné, intaktní společnost vnímala jako nevhodné a drzé. Takové situace byly pro dívku matoucí. Ve dvou případech také respondentky zmiňují, že mají tendenci s komunikačním partnerem udržovat oční kontakt bez ohledu na to, zda se jedná o slyšícího jedince či nikoliv.

Závěr

Bakalářská práce se zaměřuje na výchovu v rodinách neslyšících rodičů slyšících dětí a také na jejich vzájemnou komunikaci v rodině a mimo ni. Práce je členěna do tří kapitol. Teoretickou část tvoří první dvě kapitoly, které se zabývají problematikou sluchového postižení, CODA jedinci a tématem rodiny a výchovy. Tato teoretická část tvoří východisko pro realizaci výzkumu. Praktická část práce je obsažena v poslední, tedy třetí kapitole textu.

První kapitola je věnována problematice sluchového postižení, jejího vymezení, klasifikací a užívanými komunikačními systémy. Závěr kapitoly je věnován charakteristice osobnosti jedince se sluchovým postižením a aspektům, které se podílí na utváření identity takového člověka.

První část druhé kapitoly představuje CODA jedince, tedy slyšící děti neslyšících rodičů. Pojednává o různých specifikách této skupiny a představuje také organizaci, skrze kterou se tito jedinci mohou sdružovat. Další část kapitoly je věnována rodičovství neslyšících rodičů slyšících dětí, faktorům s ním souvisejícím a otázkám, se kterými se takový rodič potýká. Dále jsou definovány pojmy bilingvismu a bikulturismu a jejich spojení se slyšícím dítětem neslyšících rodičů. Poslední podkapitoly teoretické části se věnují rodině, výchově a především tomu, jakým způsobem se vliv sluchového postižení odráží v jejich fungování.

Praktická část je obsažena ve třetí kapitole a věnuje se vlastnímu výzkumnému šetření. To je kvalitativního charakteru a zaměřuje se na rodiny neslyšících rodičů a slyšících dětí, konkrétně na zmapování komunikace uvnitř rodiny i mimo ni. Data byla sesbírána prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů, kterých se zúčastnily tři rodiny. Konkrétně se jednalo o slyšící děti a jejich neslyšící matky, se kterými byly rozhovory tlumočeny. Celkem se tedy s respondenty uskutečnilo 6 samostatných rozhovorů. Získaná data byla analyzována a interpretována do textu. Na základě zjištěných dat došlo k zodpovězení všech výzkumných otázek a k následnému dosažení stanoveného výzkumného cíle, kterým bylo zjistit pohledy slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich rodin na vzájemnou komunikaci v rodině i mimo ni.

Ze získaných poznatků můžeme konstatovat, že při výběru komunikačního systému je pro rodiče důležité, aby se s dítětem dokázali bez obtíží domluvit a vytvořit kladný vztah.

Osvojování si komunikačního systému užívaného v rodině a jazyku užívaného většinou slyšící společností nečinilo potomkům žádné obtíže. Komunikace mezi rodiči a jejich dětmi je ve většině případů funkční a plnohodnotná. Případná vzniklá nedorozumění si jsou schopni vysvětlit. Kromě jedné rodiny, kde si občas vypomohou orální mlouvou, se ve všech případech komunikace mezi rodiči a dětmi uskutečňuje českým znakovým jazykem. V případě, že nastavená komunikace není dostatečně hluboká, aby pokryla veškeré možné komunikační okruhy, vzniká mezi mluvčími bariéra, která se následně může podepsat na jejich vzájemném vztahu. Celkově jsou však vztahy v rodinách hodnoceny kladně.

Limity práce vnímám hned v několika bodech. V první řadě se jedná o mou nedostatečnou zkušenost s procesem získávání a následné analýzy dat. V případě samotného tématu práce za limitující považuji také malé množství odborné literatury v českém prostředí, zabývající se touto problematikou. Dalším limitem práce mohla být i jazyková bariéra mezi výzkumníkem a polovinou respondentů, která mohla dát vzniku případné nepřesnosti v tlumočení. Do jisté míry i samotná odlišnost světa slyšících a světa neslyšících. Jako další limit práce vnímám přetrvávající nedostatečnou důvěru neslyšících k profesionalitě tlumočnických služeb. Ta měla následně vliv na okrajové zodpovězení některých otázek rozhovoru a v jenom případě i odstoupení z účasti na výzkumu.

Zjištěné výsledky se vzhledem k povaze výzkumného šetření a k velikosti zkoumaného vzorku nedají zobecnit na všechny rodiny neslyšících rodičů a slyšících dětí. Prospěšnost práce však vnímám v možnosti přiblížit se specifickému prostředí, které tyto rodiny bezesporu představují, a přispět k možnosti jeho bližšímu porozumění.

Shrnutí

Bakalářská práce se zabývá analýzou komunikace a výchovy v rodině neslyšících rodičů a jejich slyšících potomků. Cílem je zjistit pohledy slyšících dětí neslyšících rodičů a jejich rodin na vzájemnou komunikaci v rodině i mimo ni.

Teoretická část je rozdělena na dvě kapitoly, v nichž první popisuje problematiku sluchového postižení včetně klasifikace, komunikačních systémů a charakteristiky osobnosti jedince se sluchovým postižením. Druhá kapitola se zabývá slyšícím dítětem neslyšících rodičů a s ním souvisejícím bilingvismem a bikulturismem. Poslední část se věnuje rodině a výchově neslyšících rodičů a jejími možnými úskalími.

Část věnovaná výzkumu představuje metodologii a následnou interpretaci výzkumného šetření, jehož data byla získána pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Na základě zjištěných dat byly zodpovězeny všechny výzkumné otázky.

Zdroje

ČÁDA, Karel et al., (1996). *Základy otorinolaryngologie*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN:80-210-1342-7

ČÁP, Jan a Jiří, MAREŠ, (2001). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-463-X

DRŠATA, Jakub et al., (2015). *Foniatrie – sluch*. Havlíčkův Brod: Tobiáš. ISBN: 978-80-7311-159-5

HRONOVÁ, Anna (2005). Neslyšící rodina. In: Hudáková Andrea, *Ve světě sluchového postižení: informační a vzdělávací publikace (nejen) pro zdravotnický personál o životě a potřebách neslyšících, nedoslýchavých a ohluchlých lidí a lidí s kochleárním implantátem*. Praha: Středisko rané péče Tamtam. ISBN: 80-86792-27--7

FRANK, Andrey, (2019). The Identity Development of the Only Hearing Child in an All-Deaf Family, *JADARA*, 49(1),1-21. Dostupné z: <https://nsuworks.nova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1274&context=jadara>

GROSJEAN, Francois et al., (2019). *Psycholinguvistika bilingvismu*. Praha: Karolinum ISBN:978-80-246-3641-2

HORÁKOVÁ, Radka, (2011). *Surdopedie. Texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN: 978-80-7315-225-3

HORÁKOVÁ, Radka, (2012). *Sluchové postižení - úvod do surdopedie*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0084-0

HRUBÝ, Jaroslav, (1997). *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených. ISBN: 80-7216-006-0

KLENKOVÁ, Jiřina, (2006). *Logopedie*. Praha: Grada ISBN: 978-80-247-1110-9

KRAHULCOVÁ, Beáta, (2014). *Komunikační systémy sluchově postižených*. Praha: Beakra. ISBN: 978-80-903863-2-7

KRAUS, Blahoslav, (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál ISBN: 978-80-7367-383-3

LANGER, Jiří, (2013). *Základy surdopedie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN:978-80-244-3702-6

LEJSKA, Mojmir, (2003). *Poruchy verbální komunikace a foniatrie*. Brno: Paido. ISBN: 80-7315-038-7

LOVASOVÁ, Lenka, (2005). *Láska a partnerství*. Praha: Linka bezpečí. CCNB: cnb001573603

MIŠOVIČ, Ján, (2015). *Komunikace ve společnosti*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN: 978-80-7380-545-6

MIŠOVIČ, Ján, (2019). *Kvalitativní výzkum se zaměřením na polostrukturovaný rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN: 978-80-7419-285-2

MORGENSTERNOVÁ, Monika, Lenka ŠULOVÁ a Lucie SCHOLL. (2011). *Bilingvismus a interkulturní komunikace*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. ISB: 978-80-7357-678-3

MOTEJZÍKOVÁ, Jitka. Jak vypadá raná péče v neslyšících rodinách? In: *ruce.cz* [online]. 27. 4. 2009 [cit. 2023-04-15]. Dostupné z <http://ruce.cz/clanky/578-jak-vypada-rana-pece-v-neslysicich-rodinach>

MUKNŠTÁBLOVÁ, Martina, (2014). *Péče o dítě s postižením sluchu*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-5034-7

OKROUHLÍKOVÁ, Lenka, (2015). *Notace znakových jazyků*. Praha: Karolinum ISBN: 978-80-246-2944-5

OLUSANYA, Balojoko, O., Adrian C. DAVIS a Howard J. HOFFMAN (2019). Hearing loss grades and the International classification of functioning, disability and health. *Bulletin of the World Health Organization* [online] 97(10), 725–728. [cit.2023-01-31] Dostupné z: <https://doi.org/10.2471/BLT.19.230367>

PÖSLOVÁ, Blanka, (2020). *Tolerantní výchova*. Praha: Grada. ISBN: 978-80-271-1539-6

PRESTON, Paul. M. (1994). *Mother Father Deaf: Living Between Sound and Silence*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press. ISBN 0674587472

- PROKEŠOVÁ, Miriam, (2013). *Vychovávám, vychováváš, vychováváme (dobře)?* Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě. ISBN:978-80-7464392-7
- REDLICH, Karel. (2008a). *CODA – slyšící děti neslyšících rodičů*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-97-0
- REDLICH, Karel. (2008b). CODA – Children of Deaf Adults [cit.2023-04-15] Dostupné z: http://www.karelredlich.cz/3_CODA.htm
- RIENZI, Beth Menees, (1990). Influence and Adaptability in Families With Deaf Parents and Hearing Children. *American Annals of the Deaf*, 135(5). 402-408. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/44390000>
- SINGLETON, Jenny L., a Matthew D. TITTLE, (2000). Deaf Parents and Their Hearing Children. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 5(3), 221-236. [cit.2023-04-18] Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/deafed/5.3.221>
- SKÁKALOVÁ, Tereza, (2016). *Sluchová vada a její sociální dopady v dospělém věku*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN: 978-80-7435-628-5
- SKÁKALOVÁ, Tereza, (2017). *Uvedení do problematiky sluchového postižení*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN: 978-80-7435-675-9
- SLOWÍK, Josef, (2022). *Inkluzivní speciální pedagogika*. Praha: Grada. ISBN: 987-80-271-4864-6
- ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ Klára, (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0644-6
- Televizní klub neslyšících (2021a). 10. březen 2021. Slyšící děti neslyšících rodičů In: iVysílání [online] 10. 3. 2021 [cit.2023-04-15] Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1096066178-televizni-klub-neslysicich/221562221800003/>
- Televizní klub neslyšících (2021b). 24. březen 2021. Slyšící děti neslyšících rodičů In: iVysílání [online] 24. 3. 2021 [cit.2023-04-15] Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1096066178-televizni-klub-neslysicich/221562221800004/>
- VÁGNEROVÁ, Marie, (1999). *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. Praha: Portál. ISBN: 80-7178-214-9

VÁGNEROVÁ, Marie, (2000). *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-308-0

VÍTOVÁ, Jitka, (2014). Surdopedie. in Růžičková, Kamila a Jitka Vítová, *Vybrané kapitoly z tyflopedie a surdopedie nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN: 978-80-7435-424-3

VYSOUČEK, Petr, Neslyšícíma očima. In: *ruce.cz* [online]. 1. 3. 2007 [cit.2023-04-18]. Dostupné z: <http://ruce.cz/clanky/410-neslysicima-ocim>

Zákon č. 384/2008 Sb. Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob (ve znění pozdějších předpisů) In: *Sagit právní a ekonomické nakladatelství* [online] [cit.2023-02-01] Dostupné z: <https://www.sagit.cz/info/sb08423>

Zákon č. 89/2012 Sb. Zákon občanský zákoník. In: *Zákony pro lidi* [online]. [cit.2023-04-17]

Odborné poradenství. In: *Centrum pro dětský sluch Tamtam, o.p.s.* [online]. [cit.2023-04-18] Dostupné z: <https://www.tamtam.cz/co-delame/odborne-poradenstvi/>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 - Dělení sluchových vad dle WHO	3

Přílohy

Příloha č. 1: Grafická verze oslovení respondentů

Krásný den

Obracím se na Vás s prosbou o spolupráci.

Pro svou bakalářskou práci Komunikace a výchova slyšícího dítěte neslyšících rodičů hledám respondenty - **SLYŠÍCÍ JEDINCE** narozené do neslyšící rodiny a jejich **NESLYŠÍCÍ RODIČ/E**.

Prosím proto, zda by byl někdo ochotný se mnou udělat na toto téma anonymizovaný rozhovor, ať mě neváhá kontaktovat.

Předem děkuji za pomoc a ochotu. E-mail: klarkakoperova@seznam.cz

Klára Koperová

Příloha č. 2: Seznam otázek k polostrukturovanému rozhovoru – CODA

Osobní anamnéza

1. Mohl/a byste se mi představit? Kolik je vám let? Studujete/pracujete? Jakou studujete školu? / Co za povolání vykonáváte?

2. Jakou MŠ, ZŠ, SŠ jste navštěvoval/a?

Rodina

3. Popsala byste mi vaši rodinu? Kolik má členů? Kde bydlíte?

4. Jaký je výskyt sluchového postižení ve vaší rodině?

Komunikace

5. Popište mi, jak u Vás probíhá komunikace? - Jakou formu komunikace využívají vaši rodiče mezi sebou/s vámi/s dalšími členy rodiny/se školou/úřady atd.

6. Jaké komunikační prostředky používáte? (znakový jazyk, orální komunikace, odezírání, prstová abeceda atd. – jaké kom. prostředky s danými lidmi, případně při daných situacích?)

7. Byl v domácnosti někdo, s kým jste mluvili českým jazykem? /Jaký mluvní vzor vám rodiče zajistili?

→ pokud někdo jiný než rodič – jaký vztah máte s daným jedincem/jedinci? Jak často jste se setkávali? Při jakých příležitostech? Jak na tyto situace vzpomínáte?

8. Shledáváte nějakou výhodu/užitek při komunikaci pomocí daného komunikačního systému? (českého znakového jazyka, orální komunikace ...)

9. Shledáváte nějakou nevýhodu/bariéru při komunikaci pomocí daného komunikačního systému?

10. Zaznamenal/a jste užívání určitých návyků daného kom. systému při komunikaci jazykem českým? (př. oční nepřetržitý kontakt, výraznější mimika a gestika, dotyky při komunikaci...)

11. Stalo/stává se někdy, že jste si s rodičem povídali a nepochopili jste se? Nebo že jste jí chtěl/a něco říct a nepochopili jste se? Při jaké příležitosti?

12. Vznikla někdy situace, kdy jste pomáhal/a rodičům s vyřizováním? Tlumočit na úřadě, u lékaře, v komunikaci s učitelem atd.?

Pokud ano, jak jste se při tom cítil/a? Kolik vám bylo let? Můžete mi situaci přiblížit?

13. Jakým způsobem probíhala komunikace ze strany rodičů se školou?

14. Který jazyk vnímáte jako svůj mateřský/primární?

CODA

15. Znáte pojem CODA?
16. Kdy jste se s ním poprvé setkala? Při jaké příležitosti?
17. Označujete se tak? Proč ano, proč ne.
18. Setkával/a příp. setkáváte se s dalšími CODA jedinci? Proč ano/ne, Jak často?

Komunita

19. Jaký máte vztah s neslyšícími lidmi? Znáte/setkávali/setkáváte se i s jinými neslyšícími kromě svých rodičů?
20. Jak hodnotíte vaše vztahy se slyšícími lidmi?
21. Jak byste charakterizoval/a okruh vašich kamarádů. Je/byl převážně slyšící/neslyšící/kombinace.

Identita + vztahy

22. Jak byste popsal/a vztahy ve vaší rodině? Je někdo, ke komu máte blíž, a naopak někdo s kým jste si vzdálenější? Někdo, s kým si více rozumíte atd.
23. Máte ze strany svých rodičů pocit podpory? Při jakých příležitostech?
24. Zažili jste někdy situaci, kdy jste se na rodiče nemohli spolehnout? Pokud ano, při jaké příležitosti? Jak jste se při tom cítili?
25. Co pro vás znamená být slyšící dcerou/synem neslyšících rodičů?
26. Kdy jste si poprvé uvědomil/a že vaši rodiče neslyší? Můžete mi tu situaci popsat? Kolik vám bylo let? Zanechala ve vás nějaké emoce? Jak na tu situaci pohlížíte s odstupem času?
27. Máte pocit, že vás někdy ovlivnil fakt, že jste slyšící dítě neslyšících rodičů? Pokud ano, jakým způsobem a v jaké oblasti?
28. Setkal/a jste se někdy s posměchem/šikanou ve škole/mezi vrstevníky, v souvislosti se sluchovým postižením vašich rodičů?
29. Jak byste popsal/a vaši pozici ve světě slyšících/neslyšících?
30. Vyskytla se vám situace, kdy jste se lépe cítili ve světě slyšících a jindy ve světě neslyšících?
31. Byl/a byste schopna říct, který svět je vám bližší? Ve kterém se cítíte přirozeněji?
32. Vnímáte v něčem výhodu/nevýhodu že máte neslyšící rodiče?

Závěr:

33. Je něco, o čem jsme nemluvili a chtěl/a byste se o to podělit? Něco dodat, upřesnit atd.

Příloha č. 3: Seznam otázek k polostrukturovanému rozhovoru – neslyšící rodič

Anamnéza

1. Mohl/a byste se mi představit? Kolik je vám let? Co za povolání vykonáváte?
2. Mohl/a byste mi blíže specifikovat vaše sluchové postižení? (vznik, stupeň)
3. Vyskytovalo, nebo vyskytuje se sluchové postižení ve vaší rodině i u jiných členů?
4. Jaké komunikační systémy využíváte? (S partnerem/dítětem/jiným členem rodiny/cizími lidmi)
5. Užíváte nějaké kompenzační pomůcky? (sluchadla) Pokud ano, jaká a od kdy?
6. Jakým způsobem probíhalo vaše vzdělávání? Navštěvoval/a jste MŠ, ZŠ atd. pro jedince se sluchovým postižením? Jaké komunikační systémy byly při vzdělávání používány?

Rodina

7. Mohla byste mi popsat vaši rodinu?

Komunikace

8. Jaké byly zvažované komunikační systémy pro komunikaci s dítětem? Co hrálo důležitou roli při rozhodování?
9. Které všechny komunikační systémy jste použily?
10. Jak probíhalo osvojování si komunikačního systému dítětem? Vznikaly nějaké potíže? Pokud ano jaké? Jak jste je řešily?
11. Mělo vaše dítě mluvní vzor? (osobu, která na něj mluvila)
Pokud rodič – Jak to probíhalo?
Pokud někdo jiný – Podle čeho jste určili osobu, která bude mluvním vzorem pro dítě? Jak často a při jaké příležitosti se potkávali? Setkávají se i nyní?
12. Popište mi, jak u vás probíhá komunikace nyní?
13. Vznikaly/vznikají v procesu komunikace s dítětem nejasnosti? Stalo se vám, že jste se nemohli pochopit? Při jaké příležitosti?
14. Shledáváte při komunikaci s dítětem daným komunikačním systémem (znakový jazyk, odezírání, orální kom...) nějakou výhodu, užitek?
15. Shledáváte při komunikaci s dítětem daným komunikačním systémem (znakový jazyk, odezírání, orální kom...) nějakou nevýhodu, bariéru?
16. Nastala někdy situace, kdy vám vaše dítě tlumočilo, nebo dopomáhalo při komunikaci s okolím? (Př. při komunikaci se školou, úřady, lékaři atd.)

Pokud ano – Jak jste se v dané situaci cítili? Můžete mi ji blíže popsat?

17. Mělo/ má vaše dítě nějakou narušenou komunikační schopnost? (špatně vyslovované hlásky, problém s chápáním významu slov, problém s tvorbou vět, slovní zásobou atd.)

18. Navštěvovalo vaše dítě logopedii?

Výchova

19. Kdo všechno se podílel na výchově vašeho dítěte? Jak často k vám docházeli příbuzní?

20. Kdo se primárně podílel na výchově vašeho dítěte? – pokud někdo jiný než rodič: máte pocit, že to mělo vliv na váš vztah s dítětem?

21. Měli vaši rodiče (tedy prarodiče dítěte) tendenci zasahovat do výchovy/podílet se větší měrou na výchově vašeho dítěte?

22. Vznikaly v průběhu výchovy situace, při kterých jste si nevěděl/a rady?

23. Máte pocit, že v průběhu výchovy vznikaly problémy, které mohly souviset s absencí sluchu?

24. Co byste ve výchově hodnotily jako nejsložitější, největší výzvu?

25. Odkud/od koho jste čerpali informace, pomoc a rady k výchově?

26. Co byste doporučili novopečeným neslyšícím rodičům v oblasti výchovy o jeho slyšící dítě? Jaké byste jim dali rady/doporučení?

27. Je něco, co byste udělali ve výchově vašeho dítěte dnes jinak?

28. Je něco, co jste tehdy při výchově postrádali/ něco co Vám chybělo?

Komunita

29. Setkávali/setkáváte se i s jinými neslyšícími? (akce pro neslyšící/kluby pro neslyšící)

Pokud ano, doprovázelo vás i vaše dítě?

Pokud ano, bylo pro vás důležité, aby tam s vámi chodilo?

30. Setkávali/ setkáváte se i s jinými slyšícími?

Vztahy

31. Jak byste popsal/a vztahy ve vaší rodině? Je někdo, ke komu máte blíž, a naopak někdo s kým jste si vzdálenější?

32. Jak byste popsal/a vztah s vaším dítětem?

33. Měla/máte ze strany svého dítěte pocit podpory? V jakých příležitostech?

Závěr

34. Je něco, o čem jsme nemluvili a chtěl/a byste se o tom podělit? Něco dodat, upřesnit atd.